

Buitengewoon

Over de betekenis van kunst en cultuur voor
veerkracht van jongeren

K^L
AC

Inhoud

Samenvatting en conclusies	4
Praktijkcase R-Newt – DJ-workshops	8
Het verhaal van Orlando (20 jaar, praktijkcase R-Newt)	11
1 Inleiding	13
1.1 Achtergrond	13
1.2 Doel- en vraagstelling	13
1.3 Werkwijze	14
1.4 Leeswijzer	14
Praktijkcase PAC Lemmer – Show your talent	15
Praktijkcase Poppodium De Spot	17
2 Wat zijn kwetsbare jongeren?	20
2.1 Adolescentie en puberteit: de ontwikkelingsopgaven	20
2.2 Jongeren in kwetsbare posities: typeringen	21
Praktijkcase Circustheater Stoffel - Weekend Club	22
Het verhaal van Tess (15 jaar, praktijkcase Circustheater Stoffel)	25
3 Beleid voor ondersteuning jongeren in kwetsbare posities	27
3.1 De Jeugdwet en het jongerenwerk	27
3.2 Samen slim en slagvaardig	28
3.3 Internationaal perspectief: Positive Youth Development	28
3.4 Aandacht vanuit cultuurbeleid voor cultuurdeelname onder (kwetsbare) jongeren	29
3.5 Résumé: waar cultuur- en jeugdbeleid elkaar versterken	29
Praktijkcase Cultuurhuis Kanaleneiland – Film ‘Je gaat zien, broer!’	30
Praktijkcase JoU – Cultuurspot Overvecht	33
4 Werkzame elementen: cultuurdeelname en -beleving van jongeren	36
4.1 Cultuurdeelname en -beleving van jongeren	36
4.2 Cultuurdeelname en -beleving van jongeren in kwetsbare posities	37
4.3 Résumé: de werkzame elementen van cultuur	38
Praktijkcase Babel: Art United	39
Het verhaal van Sjoerd (20 jaar, praktijkcase Babel)	42

5	Effecten van cultuur op jongeren in kwetsbare posities	44
5.1	Front- en backstagehuishouding van jongeren	44
5.2	Het sociocultureel perspectief: hoe onderwijs de identiteitsontwikkeling van jongeren beïnvloedt	45
5.3	De gevonden effecten	46
5.4	Résumé: de effecten op jongeren in kwetsbare posities	47
	Praktijkcase Antipesto – Storytellers-filmproject	48
	Praktijkcase Dynamo Jeugdwerk – Raak en Energy Moves	50
6	Kunst en cultuur voor (kwetsbare) jongeren in de praktijk	53
6.1	De doelgroep	53
6.2	Buitengewone organisaties	53
6.3	Succesprojecten	54
6.4	De middelen	55
6.5	De professionals	56
6.6	Het resultaat	57
	Praktijkcase Kunstkameraden	59
	Het verhaal van Nasira (18 jaar, praktijkcase Kunstkameraden)	62
	Praktijkcase New Arts – BLUT	64
	Bijlage 1 Lijst van respondenten en aanwezigen klankbordgroep	66
	Bijlage 2 Wettelijke kaders waar kwetsbare jongeren mee te maken kunnen krijgen	67
	Literatuurlijst	69

Samenvatting en conclusies

Centraal in dit onderzoek staat de vraag:

Wat zijn de effecten van culturele activiteiten op de ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities en hoe worden deze in de praktijk door culturele professionals en jongerenwerkers vormgegeven?

Deelvragen:

- 1 Wat zijn jongeren in kwetsbare posities en welke uitdagingen ondervinden zij in hun ontwikkeling?
- 2 Hoe worden jongeren in kwetsbare posities vanuit cultuur-, onderwijs-, zorg- en welzijnsbeleid ondersteund in hun ontwikkeling?
- 3 Wat is er uit praktijk en onderzoek bekend over de werkzame elementen en de positieve effecten van culturele activiteiten op de ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities?
- 4 Hoe geven culturele professionals en jongerenwerkers in de praktijk vorm aan culturele activiteiten voor (kwetsbare) jongeren?

De (kwetsbare) jongeren

Jongeren staan voor nogal wat uitdagingen:

- ze moeten leren planmatig te handelen in complexere taken
- ze moeten leren eigen beslissingen te nemen
- ze moeten leren hun eigen emoties te reguleren en om te gaan met die van anderen

En dit terwijl jongeren, door biologische processen en hersenontwikkeling:

- vooral geleid worden door impulsiviteit
- snel afgeleid zijn
- gevoelig zijn voor (snelle) beloning, spannende smaak-, emotionele of lichamelijke sensaties
- niet alle consequenties van hun gedrag kunnen overzien en daarmee nog niet alle risico's in kunnen schatten
- emoties door alle fysieke ontwikkelingen veel heftiger beleven.

Jolles (2017) stelt dat de ervaringen die de adolescent opdoet van invloed zijn op de mate waarin dit proces van volwassenwording meer of minder succesvol verloopt. Positieve ervaringen en ondersteuning door vrienden en familie helpen daarbij. Jongeren zonder positieve ervaringen of ondersteuning, verkeren in een kwetsbare positie. Juist zij lopen vaak vast op één of meerdere leefdomeinen (leren, werken, sociale relaties, zelfredzaamheid). Hierdoor is er geen scherpe afbakening mogelijk van 'de kwetsbare jongere'. In deze studie gebruiken we dan ook de term 'jongeren in kwetsbare posities' of '(kwetsbare) jongeren'.

Beleid

Zowel jongerenbeleid als cultuurparticipatiebeleid zijn gericht op het stimuleren van talentontwikkeling, het opbouwen van een sociaal netwerk en het actief meedoen in de samenleving. Uitgangspunten die aansluiten bij het raamwerk van Positive Youth Development dat steeds meer terrein wint in beleid en praktijk rond jongeren in kwetsbare posities. Dit raamwerk is

erop gericht beschermende factoren te vergroten en te stimuleren. Vanuit het welzijnsbeleid ligt het accent op het voorkomen van problemen. Vanuit het cultuurbeleid staat leren meer centraal. Beide beleidsterreinen benoemen 'meedoen in de samenleving/participatie' als belangrijk doel.

Onderzoek en praktijk: de werkzame elementen

Onderzoeken naar cultuurdeelname en -beleving van (kwetsbare) jongeren geven inzichten in de werkzame elementen van culturele activiteiten. Omdat niet de 'onmogelijkheden' maar de 'mogelijkheden' centraal staan in de culturele activiteiten, nemen veel (kwetsbare) jongeren graag deel aan de activiteiten. Jongeren beoefenen culturele activiteiten als tijdverdrijf/ontspanning, voor zelfexpressie, om te leren en om deel uit te maken van een groep. Jongeren geven aan zich vrij te voelen wanneer ze kunst beoefenen. Ze vinden het daarom noodzakelijk dat er voldoende ruimte is voor eigen inbreng. De werkzame elementen van cultuur voor veerkracht van jongeren, zijn dat jongeren eigenaar zijn van hun eigen leerproces (regie) en dat het exploratieve karakter van de culturele activiteiten ruimte biedt voor identiteitsontwikkeling (zelfreflectie én het gevoel onderdeel te zijn van een groep) en het opdoen van positieve ervaringen.

Onderzoek en praktijk: de effecten

Culturele activiteiten kunnen effect hebben op attitude, vaardigheden en gedrag van jongeren in kwetsbare posities. Veel van de onderzoeken geven indicaties voor effecten op attitude en vaardigheden. Zo blijkt uit diverse onderzoeken onder (kwetsbare) jongeren dat deelname aan de onderzochte culturele activiteiten bij de jongeren een positief effect heeft op:

- het zelfbeeld/zelfinzicht
- de sociale vaardigheden (het inlevingsvermogen)
- het nemen van verantwoordelijkheid (voor hun eigen proces)
- het doorzettingsvermogen
- het concentratievermogen
- het leervermogen
- het sociale netwerk

Samenvattend helpen kunst en cultuur jongeren om weerbaarder en veerkrachtiger te worden. Of zoals veel professionals het verwoorden: jongeren worden trots op zichzelf. Het onderzoek van Kooijmans (2016) toont aan dat er ook effecten op het gedrag van deze jongeren zijn: het talentontwikkelingsproject kan onder bepaalde omstandigheden risicogedrag bij jongeren voorkomen.

Buitengewone praktijken

De praktijkcases bevestigen de bevindingen uit onderzoek wat betreft de werkzame elementen en effecten van culturele activiteiten op veerkracht van (kwetsbare) jongeren. Ze geven ook inzicht in wat voor type organisaties (kwetsbare) jongeren begeleiden en vooral wat voor type professional nodig is. Hoewel de geïnterviewden veel van wat zij doen vanzelfsprekend vinden, blijft ons het beeld bij van buitengewone mensen in buitengewone praktijken.

De sociale of culturele professional die met jongeren werkt, is bevlogen en een duizendpoot. Vaak worden organisatorische, vaktechnische, sociale, strategisch-beleidsmatige en didactische vaardigheden in één persoon verenigd. Niet altijd is dit wenselijk. Met name wanneer er een sterke zorgvraag is, kan het van belang zijn de gespecialiseerde zorgprofessional en de culturele vaktechnische professional samen te laten werken. In andere situaties zien we één en dezelfde persoon die kunstzinnige en sociale vaardigheden bezit en ook nog vaak 'een ervaringsdeskundige' is. Juist vanuit hun eigen achtergrond kunnen de professionals een rolmodel zijn voor de jongeren. Ze staan dicht bij de leefwereld van de jongeren. Een aantal praktijkcases die we beschreven hebben, komt dan ook voort uit de eigen ervaringen van de initiator. Andere projecten zijn onderdeel van een welzijnsorganisatie of culturele organisatie. Ook daar zijn het projecten die anders zijn dan gebruikelijk, een 'eigen kleur' hebben. Maar altijd zijn het projecten die jongeren 'een vrije ruimte' bieden, waarin zij zich vrij kunnen uiten en bewegen. Alle organisaties en professionals hebben hetzelfde uitgangspunt: ze werken vraaggericht en gaan uit van de situatie en interesses van de jongeren.

De interesses van jongeren zijn heel divers. We zien dan ook geen verschil in welke kunstdiscipline wordt ingezet. Vaak wordt gewerkt met muziek, dans, film en theater. Maar ook circus, creatief schrijven of beeldende activiteiten zijn onderdeel van gevonden praktijken.

Aanbevelingen uit de praktijk aan beleid

Tijd en ruimte

Om een positieve omgeving en positieve ervaringen voor jongeren in kwetsbare posities te creëren zijn tijd en ruimte nodig: een fysieke ruimte waar aantrekkelijke ontwikkelmogelijkheden zijn, zoals een muziekstudio, een skatebaan, een filmruimte, een dansstudio, een atelier, een hangplek of gewoon een kale ruimte die jongeren zelf kunnen inrichten of invullen. Maar ook een figuurlijke ruimte om te experimenteren, waar je de tijd krijgt om te ontdekken waar je goed in bent en wat je wilt in het leven. Professionals vragen daarom om beleid waarin gewerkt wordt met langetermijndoelen en vrije ruimtes: zowel een fysieke ruimte als ruimte voor jongeren om te exploreren.

Structurele financiering

Er is behoefte aan structurele financiering. Nog te vaak is sprake van eenmalige projecten, die hun succes hebben bewezen maar niet doorgezet kunnen worden. Ook hier geldt dat langetermijndoelen en vrijheid om te mogen experimenteren van belang zijn.

Storytelling en/of effectonderzoek

Organisaties brengen graag hun resultaten in beeld maar hebben daar over het algemeen te weinig tijd voor. Een beschrijving van de resultaten voor de subsidiegever vindt wel plaats, maar voor uitgebreider onderzoek is er geen geld of tijd. Organisaties zouden werkwijzen graag vastleggen en willen weten wat wel en niet werkt. Dit hoeft niet per se in de vorm van longitudinaal effectonderzoek, maar kan ook in de vorm van kwalitatief narratief onderzoek. Gemeenten zouden hiervoor middelen vrij moeten maken.

Gesprek tussen culturele, sociale en beleidsprofessionals én jongeren

Om effectief beleid voor jongeren in kwetsbare posities door te voeren, is het van essentieel belang om in gesprek te gaan met deze jongeren. Zij weten zelf het beste wat werkt. Als je jongeren met sociale én culturele professionals samenbrengt, kan dat interessante inzichten opleveren voor sociaal-cultureel jongerenbeleid. Belangrijk is te bedenken dat er een natuurlijke bron is voor talentgericht jongerenwerk, namelijk de leefwereld van de jongeren zelf.

Praktijkcase R-Newt – DJ-workshops

Doelgroep:	Jongeren van 8 tot 27 jaar die graag (beter) willen leren draaien. Alle jongeren zijn welkom, maar het is vooral bedoeld voor risicojongeren of kwetsbare jongeren.
Kunstdiscipline:	Muziek
Organisatie:	R-Newt, het jongerenwerk van ContourdeTwern
Locatie:	Tilburg
Geïnterviewde:	Ted Embrechts, Senior-jongerenopbouwwerker

Kijk voor meer informatie op: <https://r-newt.nl/activiteit/dj-workshop/>

Wat is het en hoe werkt het?

DJ'en is populair. Voor jongeren die dat eens willen proberen of hun skills willen verbeteren, organiseert R-Newt op donderdagavond DJ-workshops. Per blok van een uur kunnen vier jongeren meedoen. Iedere jongere draait een kwartier platen, de anderen luisteren en geven feedback. Ted: 'Terwijl we hier zitten is er beneden een mannetje of 15 tot 20, ook meisjes trouwens, bezig in de studio's met allerlei workshops. Ze regelen dat vaak zelf, samen met de vrijwilligers. We geloven heel erg in maatwerk en in informeel leren; als je hier één jaar zit en er is niets gebeurd, dan is dat niet goed.'

Jongeren komen op veel verschillende manieren bij dit soort workshops van R-Newt terecht. R-Newt is aanwezig op plekken waar jongeren komen en maakt kenbaar wie ze zijn en wat ze doen. Vaak horen jongeren van andere jonge deelnemers over de activiteiten. Mond-tot-mond-reclame is de basis. Daarnaast zijn er verschillende belangrijke partners zoals Buurtsport, het UWV, GGZ, IMW, RIBW en scholen. Deze partijen brengen de jongeren regelmatig in contact met de jongerenwerkers van R-Newt. Ted: 'Eigenlijk weten alle mensen in de eerste en tweede lijn, en anderen die met jongeren te maken krijgen, ons wel te vinden. We zijn ook veel aanwezig op scholen en alle andere plekken waar jeugd te vinden is.'

Wie begeleiden het?

De jongeren in de DJ-workshop worden begeleid door een ervaren DJ, die goed met de doelgroep overweg kan. Dit laatste is cruciaal. Het hoeft volgens jongerenwerker Ted niet per se een grote naam of expert te zijn, hoewel dat het voor de jongeren wel interessanter maakt. Maar hoe krijg je een bekende DJ zover om workshops te geven aan jongeren? Ted: 'Ik ken veel mensen die langere tijd bezig zijn binnen de cultuur. Mensen die van hun hobby hun beroep hebben gemaakt. Ik beschik echter niet over grote budgetten om ze in te huren. De voldoening die je krijgt als je je inzet voor een ander is het belangrijkste salaris dat ik DJ's kan bieden. Verder volgens kijk ik hoe ik ook in het belang van de DJ kan handelen. De avond is verdeeld in drie blokken. Tijdens de eerste twee blokken mogen de kwetsbare jongeren gratis of voor een kleine bijdrage komen. Het blok voor de derde groep mag de DJ helemaal zelf invullen en daar mag hij of zij ook geld aan verdienen.'

Tijdens de workshops zijn in het gebouw wel jongerenwerkers aanwezig, maar zij hebben

vooral een faciliterende rol: zij zorgen voor de randvoorwaarden. De jongerenwerkers komen alleen naar de workshopruimtes als dat nodig is.

Wat heb je ervoor nodig?

Om een DJ-workshop te organiseren is, om te beginnen, een geschikte docent nodig. Deze zijn cruciaal en kostbaar. Vervolgens moet je een ruimte hebben: groot genoeg en enigszins geluid-dicht. Daarnaast is goede apparatuur belangrijk. Denk daarbij aan platenspelers, versterker en mengpaneel. Ted: 'Als de set crappy is gaan jongeren niet snel komen of kan de professional er weinig mee doen. Je moet het allemaal een beetje pimpen. Waarom zouden ze anders van huis gaan? Een goede sfeer en eensgezindheid is ook een belangrijk onderdeel voor veel van hen. Net als elkaar ontmoeten.'

Wat is het resultaat?

De medewerkers van R-Newt proberen op verschillende manieren inzicht te krijgen in de resultaten van hun activiteiten. Bij het beoordelen van de effecten maken ze gebruik van een persoonsanalyse, gebaseerd op de *Zelfredzaamheidsmatrix*¹. Ted: 'Wij kijken naar de verschillende leefdomeinen van de jongeren. Met het deelnemen aan de activiteit beogen wij een positieve voortgang in bepaalde leefdomeinen. Bij kunst en cultuur zie je vaak dat er een zinvolle vrijetijdsbesteding is ontstaan, of meer participatie in de maatschappij. Maar deelname heeft ook invloed op andere dingen. Doordat je beter in je vel zit, gaat het misschien ook beter thuis en op school. Dat laatste is vaak wel lastiger te bewijzen.'

Ook werkt R-Newt regelmatig mee aan onderzoeken, zoals van het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) of van Maike Kooijmans, lector pedagogiek bij Fontys. Uit het recente onderzoek van Kooijmans komt over het geheel genomen een positief beeld naar voren én een belangrijk leerpunt: veel activiteiten zijn gericht op talentontwikkeling maar niet alle jongeren zijn daarin evenveel geïnteresseerd. Voor deze jongeren is het belangrijk om ook andere activiteiten te organiseren, zoals gewoon gezellig kaarten. Contact en ontmoeting staan dan centraal. Ted: 'Niet het resultaat of eindproduct maar juist het proces is voor het jongerenwerk belangrijk.'

Hoe is het project gefinancierd?

R-Newt wordt hoofdzakelijk gesubsidieerd vanuit de gemeente. De afdelingen jeugd, onderwijs en veiligheid houden zich met name bezig met het jongerenwerk in Tilburg en omgeving. De insteek verschilt per formatie en beleidsperiode, maar over het algemeen neemt de gemeente het jongerenwerk zeer serieus. Dit leidt tot een aanpak die binnen Nederland als toonaangevend wordt beschouwd. Ted: 'Andersom vraagt de gemeente ons ook regelmatig om mee te denken over bepaalde vraagstukken. Om daarin te adviseren en te ondersteunen.'

Toekomstmuziek

Het bereiken en ondersteunen van de doelgroep gaat R-Newt goed af. Waar volgens jongerenwerker Ted Embrechts nog winst op te behalen valt, is het bieden van perspectief. Beter leren

1 Meer informatie: <https://www.movisie.nl/tool/zelfredzaamheid-matrix-zrm>

draaien is leuk, maar dan? 'Het via officiële wegen erkent krijgen van de aangeleerde skills en competenties van deze jongeren is een proces waar we middenin zitten. Met de erkenning van deze skills moeten nieuwe deuren opengaan voor jongeren. Op een zeker moment zijn die gasten zo goed en wijs dat ze een volgende stap willen nemen. Dan willen ze bijvoorbeeld een eigen bedrijf starten, terug naar school, een gezin starten of zelf workshops verzorgen. En daar moet ruimte voor zijn. Dat vraagt soms om een andere manier van kijken en doen door de jongeren maar ook door anderen zoals ondernemers, scholen, eventplanners, theaters en muziekscholen. Zij moeten lef hebben, out of the box denken, innoveren. Het bieden van perspectief lukt ons niet alleen.'

Tip van Ted

'Zet altijd de jongeren centraal. Wie zijn ze en waar worden ze gelukkig van? Wees vooral divers in aanpak en in de samenstelling van het team: een hiphopper, een jong broekie en een oude opa, blank en zwart. Wees een afspiegeling van de maatschappij waarin je opereert. Dat geldt ook voor culturele instellingen. Kijk bijvoorbeeld eens naar het gemiddelde bestuur: allemaal mensen met passie, maar heel eenzijdig samengesteld. Iedereen zit in een bubbel. Zet er nou eens gewoon iemand in die raakvlakken heeft met deze doelgroepen.'

Het verhaal van Orlando (20 jaar, praktijkcase R-Newt)

Wie is Orlando?

Orlando is 20 jaar en geboren in Tilburg. Hij woont bij z'n moeder, samen met z'n broertje en zusje. Orlando: 'Thuis speel ik vaak met m'n broertje en kijk ik Netflix. Ik hou van superheldenfilms van Marvel en van maffia-series, zoals El Chapo. Ik vind het interessant dat je als klein iemand uit een achterstandsbuurt miljonair kunt worden. Niet dat hij mijn voorbeeld is hoor, maar het laat wel zien dat je, als je wilt en je gelooft in jezelf, alles kunt bereiken wat je wilt. Dat motiveert me wel.'

Een tijdje geleden ging het niet zo goed met Orlando. School was lastig om vol te houden en hij had moeite om de dagen op een normale en zinvolle manier in te vullen. Orlando: 'Ik zat eerst op speciaal onderwijs en dat ging goed. Toen ben ik naar verschillende gewone ROC's gegaan, maar daar ging het verkeerd. Omdat ze me niet begrepen ben ik er met de pet naar gaan gooien. Stichting MEE heeft mij toen geholpen door mee te gaan naar gesprekken. Uit de testen bleek dat mijn IQ niet zo hoog is.

Ik ben vooral thuis en ben eigenlijk altijd op mezelf. Ik heb ook niet echt veel vrienden. Ik had ze wel, maar die probeerden mij op het verkeerde pad te brengen... Blowen, roken en drugs en andere criminele dingen. Ik kan moeilijk nee zeggen. Iemand bij R-Newt heeft me geholpen en me voor hen gewaarschuwd. Eerst geloofde ik dat niet, maar later zag ik in dat hij gelijk had. Ik heb er uiteindelijk voor gekozen om m'n eigen pad te volgen.'

Wat heb je gedaan?

R-Newt, het jongerenwerk in Tilburg, biedt verschillende workshops aan op het gebied van muziek. Jongeren zoals Orlando kunnen zo hun skills verbeteren. Hij deed het afgelopen jaar onder andere mee aan de Rap-workshop op donderdagavond. 'Ik ben bij R-Newt veel bezig met muziek. Best serieus eigenlijk. Ik rap over wat er in de wereld gebeurt, over mijn leven of de straat. De workshops zijn met een vaste groep jongeren, die net als ik veel met muziek bezig zijn. Er is hier een DJ die veel in clubs draait. Hij begeleidt mij. Als hij bijvoorbeeld iets ziet wat anders kan, dan bespreken we dat. Nu pakken we bijvoorbeeld beats van internet. Je hebt hier ook producers, dus daar ben ik nu een beetje mee aan het praten. Die kunnen de muziek voor een EP gaan maken, want uiteindelijk wil ik die over een maandje of zo gaan dropen.'

Wat vind je van de activiteiten van R-Newt?

Orlando is zeer positief over het werk van R-Newt. Op muzikaal vlak is hij vooruitgegaan, maar hij zit inmiddels ook beter in z'n vel en dat is minstens zo belangrijk. Orlando: 'Het heeft me gerustgesteld. Ik was een tijdje in de war. Ik wist niet zo goed wat ik moest doen. Door de muziek kan ik m'n gevoel uiten. Ik heb me ontwikkeld en betere MC ² geworden; van negatief naar positief. Ik ga hier soms met die jongens zitten en dan hebben we het erover wat het beste voor mij is en wat het beste voor hen is. Op zo'n manier kan je elkaar ondersteunen. Door elkaar eerlijk te zeggen wat goed gaat en wat niet, kan je goed samenwerken.'

2 In de hiphopscene wordt met MC (Master of Ceremony) een uitvoerende artiest of rapper aangeduid.

Orlando probeert samen met de begeleiders en de andere jongeren zijn muziek naar een hoger plan te tillen. Maar inmiddels is hij ook als vrijwilliger werkzaam bij R-Newt en wordt er zelfs gekeken of hij in de toekomst in vaste dienst kan komen. Orlando: 'Ik doe hier in het gebouw nu ook het beheer: schoonmaken, dingen klaarzetten en maken als er iets kapot is. Het leven is nu rustiger. Ik heb meer vastigheid en een echt doel. Ik ben vrijwilliger maar er wordt gekeken of ik een Diamant- of Wajong-uitkering kan krijgen. Ze hebben me echt goed geholpen hier en ik ben gelukkiger.'

Hoe ziet je leven er over vijf jaar uit?

Orlando: 'Wat ik graag zou willen is mij brood verdienen met muziek. Het liefst bij Top Notch want dat vind ik het beste label. Maar als dat niet lukt dan wil ik hier gaan werken. Een vaste baan. Ik heb een afwijking, waardoor ik klein ben en snel moe, maar ze willen aanpassingen doen, zodat het wel kan. Ik heb dus plan a en plan b en dat is echt perfect. Want je moet realistisch zijn; als het met muziek niet lukt moet je ook iets anders kunnen.'

1 Inleiding

‘Veruit de meeste jongeren vinden op eigen kracht en met steun van hun omgeving een plek in de maatschappij. Een goede start is echter niet voor alle jongeren vanzelfsprekend. Ongeveer 155.000 jongeren gaan niet naar school en werken niet. Ongeveer 187.500 jongeren hebben een vorm van jeugdhulp, jeugdreclassering of jeugdbescherming gehad. Zij zijn kwetsbaar in de samenleving, op school en op de arbeidsmarkt.’³

1.1 Achtergrond

Als je jong bent ontwikkelen identiteit, sociale en emotionele vaardigheden zich in rap tempo. Bij de een is dat een succesvol traject, de ander heeft iets meer steun in de rug nodig. In de cultuursector zijn veel culturele professionals ervan overtuigd dat actief iets doen met kunst en cultuur van positieve invloed is op de persoonlijke ontwikkeling en zelfredzaamheid. In het jongerenwerk komen ook steeds meer culturele activiteiten voor. Maar klopt de aanname dat deze activiteiten positieve effecten hebben op jongeren in kwetsbare posities en welke behoefte er bestaat aan kennis over dit onderwerp? Dat wilde het LKCA graag weten. Daarom organiseerde zij in het voorjaar van 2018 een bijeenkomst met onderzoekers (uit de cultuursector, de zorg en de welzijnssector), culturele professionals en jongerenwerkers.

De aanwezigen deelden de aanname dat kunst en cultuur een positieve werking kan hebben op de ontwikkeling van (kwetsbare) jongeren, maar zagen dit graag getoetst aan onderzoek en praktijk: hoe zien die praktijken er dan precies uit, wat maakt deze onderscheidend? Aanwezigen constateerden ook dat het jongerenwerk en de cultuursector nog teveel gescheiden werelden zijn. Jongerenwerkers die iets willen met cultuur en cultuurprofessionals die iets willen betekenen voor (kwetsbare) jongeren weten elkaar nog te weinig te vinden en te benutten. Door nauwer contact en overleg tussen culturele professionals en jongerenwerkers kan cultuur beter ingezet worden en bijdragen aan een positieve ontwikkeling van kwetsbare jongeren.

Vanuit deze constatering over de werking van kunst en cultuur voor jongeren in kwetsbare posities, besloot het LKCA in kaart te brengen:

- wat er bekend is over de aanname dat actief iets doen met kunst van positieve invloed is op de persoonlijke ontwikkeling en zelfredzaamheid van (kwetsbare) jongeren.
- hoe cultuurprofessionals en jongerenwerkers deze activiteiten in de praktijk vormgeven.

1.2 Doel- en vraagstelling

Met deze zoektocht willen we kennis ontwikkelen over de positieve werking van cultuur op de ontwikkeling van kwetsbare jongeren. De bestaande kennis willen we gebruiken om jongerenwerkers, culturele professionals en beleidsmakers te voorzien van handvatten en tips om culturele activiteiten in de praktijk vorm te geven. De centrale vraagstelling van deze verkenning is dan ook:

3 Bron: <https://www.programmasociaaldomein.nl/trajecten/samen-slim-slagvaardig-kansen-creeren-jongeren/>

Wat zijn de effecten van culturele activiteiten op de ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities en hoe worden deze in de praktijk door culturele professionals en jongerenwerkers vormgegeven?

Deelvragen:

- 1 Wat zijn jongeren in kwetsbare posities en welke uitdagingen ondervinden zij in hun ontwikkeling?
- 2 Hoe worden jongeren in kwetsbare posities vanuit cultuur-, onderwijs-, zorg- en welzijnsbeleid ondersteund in hun ontwikkeling?
- 3 Wat is er uit praktijk en onderzoek bekend over de werkzame elementen en de positieve effecten van culturele activiteiten op de ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities?
- 4 Hoe geven culturele professionals en jongerenwerkers in de praktijk vorm aan culturele activiteiten voor (kwetsbare) jongeren?

1.3 Werkwijze

Om een antwoord te geven op deze vragen is een literatuurstudie uitgevoerd en zijn er interviews afgenomen met ervaren cultuurprofessionals, jongerenwerkers en jongeren in kwetsbare posities.

In totaal hebben we 65 publicaties bekeken: beleidsdocumenten, (effect)onderzoeken, procesevaluaties van praktijken en handreikingen vanuit praktijken.

Daarnaast is een lijst opgesteld van bij ons bekende praktijken van culturele activiteiten voor (kwetsbare) jongeren. Hieruit is een selectie gemaakt van 11 praktijken waar vervolgens een culturele professional en/of een jongerenwerker is geïnterviewd. In vier praktijken is ook een jongere geïnterviewd die had deelgenomen aan de activiteit. Er is gelet op een goede spreiding over het land en naar kunstdiscipline. De uitgewerkte interviewverslagen zijn tijdens een analysesessie met de vier onderzoekers besproken waarbij ook algemene bevindingen over de geïnterviewde praktijken op tafel kwamen.

1.4 Leeswijzer

In de komende vijf hoofdstukken staan onze bevindingen:

- In hoofdstuk 2 gaan we in op de vraag: 'Wat maakt een jongere kwetsbaar?'.
• In hoofdstuk 3 brengen we in kaart wat er vanuit beleid wordt gedaan om deze kwetsbare jongeren te helpen.
- Hoofdstuk 4 gaat over cultuurparticipatie en -beleving van jongeren in het algemeen en die van jongeren in kwetsbare posities, en geeft inzicht in de werkzame elementen van cultuur.
- Hoofdstuk 5 gaat in op het onderzoek naar de effecten van culturele activiteiten op jongeren.
- Hoofdstuk 6 bevat de algemene bevindingen over de geïnterviewde praktijken.

De verschillende hoofdstukken worden afgewisseld met beschrijvingen van de afzonderlijke praktijkcases en vier portretten van jongeren die aan een activiteit hebben meegedaan.

Praktijkcase PAC Lemmer – Show your talent

Doelgroep:	Alle jongeren
Kunstdiscipline:	Podiumkunsten
Organisatie:	PAC Lemmer
Locatie:	Lemmer
Geïnterviewde:	Rob van der Holst, Eigenaar Van der Holst coaching (jongerenwerker)

Kijk voor meer informatie op: <https://www.jong.fm/>

Wat is het en hoe werkt het?

Het Podium- en activiteitscentrum (PAC) is een jongerencentrum met een podiumfunctie. De exploitatie van deze accommodatie wordt uitgevoerd door een groep jongeren (met een bestuur), die dit werk als vrijwilliger doen. De huur van de accommodatie wordt betaald door de gemeente. Inkomsten uit activiteiten, huur aan andere organisaties (zoals de plaatselijke dansschool), en sponsoring komen ten goede aan het activiteitenbudget van het PAC.

Show your talent is een talentenfeest waar jaarlijks zo'n 30 talenten aan meedoen. Het is een open podium om je talent te tonen. Het wordt georganiseerd door jongeren, voor jongeren. Het was een idee van de jongeren zelf om proactief op zoek te gaan naar jong talent. Dit deden ze vanuit de opdracht om invulling te geven aan de 'podiumfunctie' van de accommodatie. Zij hebben daarvoor een plan gemaakt en uitgevoerd. De organisatie is in handen van circa 30 jongeren (het bestuur van de stichting en diverse vrijwilligers die helpen). Ze kregen uiteraard wel begeleiding en coaching van het jongerenwerk. Het jongerenwerk heeft in alle scholen voor voortgezet onderwijs een plek, bij het vak actief burgerschap. Het jongerenwerk ziet dus veel jongeren, ook vanuit het straatwerk dat ze doen. Zowel de school als de straat zijn een goede visvijver voor jong talent. Maar het echte werven gebeurt door de organiserende jongeren zelf. Rob van der Holst, jongerenwerker: 'We hebben het talentenfeest nu vier jaar achter elkaar georganiseerd en de belangstelling is stabiel.'

De jongeren organiseren Show your talent helemaal zelf, van a tot z: ze gaan op zoek naar talenten, organiseren workshops om de talenten te coachen en werven geld. Eindresultaat is een optreden van jonge talenten. Rob: 'Het zijn meestal jongeren die voor het eerst laten zien wat ze kunnen. Dit leidt vaak tot een gevoel bij de jongeren van 'wat ik kan is de moeite waard om gezien te worden door anderen' en dus tot een groter zelfvertrouwen.'

Wie begeleiden het?

Voor het open podium en de workshops wordt samengewerkt met muziekscholen, dansleraren of leraren van school. Dit is maatwerk, toegespitst op de deelnemende talenten. De organiserende jongeren zorgen voor de docenten en de workshops. Vanuit het jongerenwerk krijgen de organiserende jongeren begeleiding en coaching. Doordat de accommodatie verhuurd wordt aan diverse organisaties, zoals dansscholen, kunstdocenten en verenigingen, heeft het PAC inmiddels een netwerk van diverse organisaties die om hulp gevraagd kunnen worden.

Wat is het resultaat?

De organiserende jongeren leren ondernemen: 'Ze leren dat áls je iets wilt en je ervoor gaat, dat je veel kunt bereiken', aldus Rob.

De talenten die meedoen, ziet Rob gedurende het traject groeien. Ze verleggen hun grenzen, ze durven meer en hun zelfvertrouwen groeit. Rob: 'Dit is van blijvende betekenis voor de jongeren die meedoen. Door die ervaring laten ze meer van zichzelf zien. Ze krijgen een basisgevoel van 'ik ben de moeite waard'. Een podium werkt grensverleggend. Plezier staat voorop, niet het winnen.'

Het project Show your talent sluit aan bij de uitgangspunten van de aanpak van het jongerenwerk in Lemmer.

Rob: 'In deze tijd is er weinig ruimte om fouten te maken. Je moet jezelf maar zien te redden. En dat maakt hen onzeker. Kwetsbaarheid komt voor in alle lagen van de bevolking. Het is dan ook moeilijk om term 'kwetsbare jongeren' verder af te bakenen.

Ik denk dat jongeren kwetsbaar worden door een gebrek aan positieve aandacht.', aldus Rob. Het uitgangspunt van het jongerenwerk in Lemmer is dat de jongeren ruimte krijgen om dingen uit te proberen en te falen. Tegelijkertijd krijgen ze positieve aandacht: we worden gezien en gehoord. Rob: 'We bouwen aan een positief contact en onderling vertrouwen. We willen belemmeringen oppakken en wegnemen. Onze invulling is daarom ook een preventief middel bij het voorkomen van verdere zorgvragen.'

Hoe is het project gefinancierd?

De gemeente betaalt de huur van de accommodatie, de coaching en begeleiding van de organiserende jongeren. Inkomsten uit verhuur aan derden, kaartverkoop e.d. worden aangewend om workshops en PR-materiaal te bekostigen. Soms is er extra budget nodig, waar de organiserende jongeren dan sponsors voor proberen te vinden.

Toekomstmuziek

Inmiddels zijn er vier edities geweest van Show your talent. Elk jaar wordt het project geëvalueerd. Uit deze evaluatie komt naar voren dat het jaarlijkse talentenfeest door iedereen als zeer waardevol wordt ervaren. De werving blijft wel een aandachtspunt: hoe vind je jonge talenten en hoe zorg je dat ze mee willen doen? Rob: 'Contact met de scholen is van groot belang. We zouden graag willen dat de docenten in het scouten en werven actiever gaan worden. Verder zou het mooi zijn als we het project uitbreiden naar groep 8 van de basisschool. En misschien ook wel naar groep 6 en 7. Daar wordt nu over nagedacht.'

Tip van Rob

'Jongeren verdienen een stem. Dit soort activiteiten laten zien dat ze meer kunnen dan we denken en dat ze aandacht verdienen. Maak meer zichtbaar wat de jongeren doen. Door opnames bijvoorbeeld, die je dan weer kunt gebruiken in presentaties voor de gemeente.'

Praktijkcase Poppodium De Spot

Doelgroep:	Iedereen met een passie voor (pop)muziek
Kunstdiscipline:	(Pop)muziek
Organisatie:	Poppodium De Spot
Locatie:	Middelburg
Geïnterviewde:	Willemien Clement, Coördinator De Spot

Kijk voor meer informatie op: <https://despotmiddelburg.nl/>

Wat is het en hoe werkt het?

Poppodium De Spot draait op een groot aantal vrijwilligers. De vrijwilligers werken achter de bar en kassa, bij licht en geluid, in de PR en in de keuken. De Spot heeft vrijwilligers in allerlei leeftijden, van 13 tot 75 jaar. Ze hebben allemaal één ding gemeen: interesse voor muziek. Coördinator Willemien Clement: 'De gedeelde passie voor muziek verbindt. De sfeer is leuk en positief; iedereen wordt geaccepteerd. De Spot is nog steeds onderdeel van Welzijn Middelburg. De combinatie van cultuur en welzijn in deze organisatie versterkt elkaar. En doordat de culturele functie groter is geworden is de welzijnsfunctie ook toegenomen. Dat vind ik het bijzondere.'

Voor de jongeren is De Spot een heel fijne en veilige plek om dingen op de rails te krijgen. Ze doen sociale contacten op, bouwen aan hun zelfvertrouwen, noem maar op. De Spot heeft een goede reputatie; daar wil je wel onderdeel van zijn. En wij hebben hen ook nodig, want zonder vrijwilligers kunnen wij niet open.'

Sommige van deze vrijwilligers zijn 'kwetsbare jongeren'. Een van de vrijwilligers is een bewoner van een woonvoorziening met jongeren met een verstandelijke beperking. Bij De Spot doet hij werkervaring op. Willemien: 'Hij had een heel ander ritme dan dat waar de gemiddelde baan om vraagt en hij kon zich niet aan afspraken houden. Het was voor hem dus lastig om werk te vinden. We hebben toen met zijn begeleider een werkovereenkomst gesloten, waardoor hij bij ons werkervaring op kon doen.'

Een andere jongere is inmiddels ook als vrijwilliger actief, onder begeleiding van jeugdzorg. Hij is licht autistisch. Willemien omschrijft hem als 'een beetje een sociaal onhandige jongere'. Inmiddels werkt hij mee in de techniek en schrijft hij soms teksten voor PR-materiaal.

Wie begeleiden het?

Willemien is coördinator van de vrijwilligers en begeleidt hen in hun rol als vrijwilliger. Haar opleiding en werkervaring liggen niet in de zorg. Van de begeleiding van deze twee jongeren heeft ze veel geleerd. Hoe reageer je als ze te laat komen, als ze zich niet aan hun afspraken houden? Hoe zorg je dat ze actief worden en uit hun schulp kruipen? 'Ik heb heel erg geleerd hoe ik het gesprek met deze jongens aan moet gaan. In het begin sprak ik hen er bijvoorbeeld meteen op aan als ze te laat kwamen. Maar daardoor klapten ze dicht. Achteraf vragen: 'Goh je was te laat. Waarom was dat, hoe kan dat anders?' werkt veel beter. Ook is het belangrijk om

op zo'n moment tegen ze te zeggen dat we niet zonder hen kunnen; dat ze zich gezien en gewaardeerd voelen en dat het jammer is als ze er niet zijn. En dat we op hen rekenen.'

Met de begeleider van de jongere voor wie een werkovereenkomst is afgesloten vindt jaarlijks een evaluatiegesprek plaats, dat voor Willemien eerder aanvoelt als een beoordelingsgesprek. 'Ik zou liever het gesprek voeren over hoe we een jongere sámen verder kunnen helpen', aldus Willemien. In de praktijk is dit door tijdgebrek en de waan van de dag echter lastig. Begeleiding van deze kwetsbare jongeren kost nu eenmaal veel uren. Willemien voert veel gesprekken met hen over hoe het met ze gaat, wat ze zouden willen en kunnen doen en hoe ze daarin begeleid kunnen worden. Verder vinden de andere vrijwilligers het niet altijd even makkelijk om samen te werken met dergelijke 'kwetsbare jongeren; ook dat kost begeleiding.

Wat is het resultaat?

Beide jongeren hebben veel geleerd in sociaal opzicht. Ze komen in aanraking met allerlei soorten mensen. Hun wereld is vergroot, hun zelfvertrouwen is toegenomen. Willemien: 'Die ene is heel trots op zijn werk bij De Spot. Hij post hier veel over op social media. Ook heeft hij een paar keer op het podium gestaan met zijn eigen muziek. En onlangs hoorde ik hem zeggen dat hij misschien gaat werken bij een autospuiterij.'

Daarnaast ontdekken ze hun talenten: 'In het begin ging het niet goed met de licht autistische jongere. Hij nam geen initiatief en ging vaak in een hoekje zitten. We werken hier met buddy's als je start als vrijwilliger. Door zijn hulp ging het stukje bij beetje beter. Ook werd hij zelfverzekerder. En op een gegeven moment raakte hij in gesprek met onze PR-medewerker. Die vroeg hem: 'Wat lijkt je nog meer leuk, wat kun je?'. Toen bleek dat hij wel iets met tekst wilde doen. Onze PR-medewerker heeft toen gevraagd of hij mee wilde kijken naar wat flyers en teksten op de website. En hij bleek echt een talent te hebben om bondige en leuke teksten te maken.'

Hoe is het project gefinancierd?

De Spot wordt gefinancierd door de gemeente vanuit welzijnsbeleid. Omdat de twee kwetsbare jongeren deel uitmaken van de groep vrijwilligers en hun begeleiding niet wordt gezien als een apart project, zijn er geen extra financiën. Terwijl een goede begeleiding noodzakelijk en tijdrovend is.

Toekomstmuziek

De grootste wens van De Spot is een uitbreiding met goede mensen. Daarnaast is De Spot een organisatie die een welzijns- en cultuurfunctie verenigd. Heldere afspraken over de inhoud van de taken en de samenwerking met diverse partners is daarom een wens: 'De nieuwe wethouder komt binnenkort op bezoek en dan vertellen we hem over het reilen en zeilen binnen De Spot. En binnenkort gaan we naar een bijeenkomst van de gemeente over het uitwerken van de nieuwe cultuurvisie. Verschillende organisaties zijn daarbij aanwezig. Ik ga samen met de directeur van Welzijn Middelburg, waar wij onder vallen. Het is heel fijn om onderdeel uit te maken van Welzijn Middelburg. We hebben dezelfde doelstellingen, krijgen veel vrijheid, en ook voor de bedrijfsvoering is het heel fijn. De directeur en ik hebben tweewekelijks contact. Hij denkt mee en dat voelt toch als een steun in de rug.'

Tip van Willemien

‘Reserveer extra uren voor de begeleiding en coaching van dit soort jongeren en ga uit van hun mogelijkheden.’

2 Wat zijn kwetsbare jongeren?

In de zoektocht stuiten we op de definitiekwestie, want wat is een 'kwetsbare jongere'? Over welke leeftijdsgroep hebben we het? Is niet iedere jongere kwetsbaar? In dit hoofdstuk laten we de reikwijdte zien zonder te streven naar een afbakening. Een afbakening is in de praktijk niet te maken omdat niet alle jongeren in kwetsbare posities vastlopen op in één van de leefdo-
meinen leren, werken, sociale relaties en zelfredzaamheid. En als ze vastlopen is dat nooit in één leefdo-
meinen. Vaak is er een opeenstapeling van problematieken. Daarnaast zijn de activiteiten van jongerenwerkers en culturele professionals vaak vormgegeven signalerend en preven-
tief en daarom gericht op de brede groep jongeren. Verder wordt in deze praktijken juist geke-
ken naar wat de jongeren kunnen en willen en waar ze goed in zijn.

In dit rapport gebruiken we de term 'jongeren in kwetsbare posities' of '(kwetsbare) jongeren' voor de jongeren die meedoen aan culturele activiteiten die een positieve bijdrage leveren aan hun (identiteits-)ontwikkeling.

2.1 Adolescentie en puberteit: de ontwikkelingsopgaven

Wie weet nog hoe het voelt als de hormonen door je lijf gieren en je lichaam uiterlijk verandert terwijl je je probeert los te weken van de invloed van ouders én de invloed van *peers* groter wordt? Volwassenen hebben het dan over 'puberteit' en 'adolescentie'. Maar wat is dat eigen-
lijk? En voor welke ontwikkelingsuitdagingen staan deze jongeren?

Jelle Jolles zet dit in 'Het tienerbrein' (2017) helder uiteen. Het begrip 'puberteit' duidt op het proces van biologische rijping van het menselijk lichaam, die grofweg plaatsvindt in de leeftijd van 10 tot 18 jaar. Het begrip 'adolescentie' duidt op psychologische en sociologische volwas-
senwording en heeft alles te maken met de ontwikkelingen in de hersenen. De hersenrijping wordt in deze periode, tussen 10 en 25 jaar, gekenmerkt door een sterke ontwikkeling van in-
terne verbindingen in de hersenen en hersennetwerken. 'Het zijn de ervaringen die de adoles-
cent opdoet die daar verantwoordelijk voor zijn. Tegelijkertijd zijn de hersennetwerken en clusters van hersencellen waaruit deze bestaan, zeer gevoelig voor invloeden vanuit de fysieke en sociale omgeving'.

Het moge duidelijk zijn dat dit proces behoorlijk wat uitdagingen met zich meebrengt voor ie-
dere jongere:

- ze moeten leren planmatig te handelen in complexere taken
- ze moeten leren eigen beslissingen te nemen
- ze moeten leren hun eigen emoties te reguleren en om te gaan met die van anderen

Dit terwijl ze:

- vooral geleid worden door impulsiviteit
- snel afgeleid zijn
- gevoelig zijn voor (snelle) beloning, spannende smaak-, emotionele of lichamelijke sensa-
ties
- niet alle consequenties van hun gedrag kunnen overzien en daarmee nog niet alle risico's in
kunnen schatten
- emoties door alle fysieke ontwikkelingen veel heftiger beleefd worden.

Jolles stelt dat de ervaringen die de adolescent opdoet van invloed zijn op de mate waarin dit proces van volwassenwording meer of minder succesvol verloopt. Positieve ervaringen en ondersteuning door vrienden en familie helpen daarbij. Maar wat als die ervaringen negatief zijn en/of er onvoldoende steun is van vrienden en familie?

2.2 Jongeren in kwetsbare posities: typeringen

15 procent van alle jongeren van 16 tot 27 jaar bevindt zich, volgens het NJi, in een kwetsbare positie. Deze jongeren zijn kwetsbaar doordat ze op een of meer leefdomeinen problemen hebben. Het gaat dan vooral om de leefdomeinen leren, werken, sociale relaties en zelfredzaamheid.

Er zijn zo'n 155.000 jongeren tussen 16 en 27 jaar die niet naar school gaan of werken. Ook hebben ongeveer 187.500 jongeren in deze levensfase een of meerdere vormen van jeugdhulp, jeugdreclassering of jeugdbescherming (gehad). Vaak hebben zij meerdere problemen tegelijk: fysieke of mentale beperkingen, schulden, problemen thuis, problemen met huisvesting of met justitie'. Het NJi beschrijft op zijn site welke typeringen van kwetsbare jongeren in beleid gehanteerd worden.⁴

Hoe groot de verschillende groepen zijn en waar ze elkaar overlappen is lastig af te bakenen. Een jongere kan immers in meerdere categorieën vallen en sommige categorieën zijn lastig van elkaar te scheiden. Bovendien zijn er jongeren die wellicht niet in deze categorieën vallen, maar wel worstelen met bepaalde vraagstukken. Wat de beschrijving van de categorieën wel laat zien, is dat de ervaringen die je opdoet en de mate waarin je steun van vrienden of familie van invloed zijn op een al dan niet positieve (identiteits-)ontwikkeling.

4 Meer informatie: <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/van-jeugd-naar-volwassenheid/jongeren/longeren-in-kwetsbare-posities-typeringen>

Praktijkcase Circustheater Stoffel - Weekend Club

Doelgroep:	Kinderen en jongeren met een hulpvraag, afkomstig uit de regio centraal Gelderland.
Kunstdiscipline:	Circus
Organisatie:	Stichting Circustheater Stoffel
Locatie:	Onder andere Arnhem en Nijmegen
Geïnterviewde:	Stefke de Wit, Directeur, Artistiek leider, Docent en Trainer

Kijk voor meer informatie op: <http://www.circustheaterstoffel.nl/begeleiding/>

Wat is het en hoe werkt het?

Volgens Stefke de Wit, directeur van Circustheater Stoffel, is het circus de aangewezen vorm om kwetsbare jongeren succeservaringen te geven. Stefke: 'Eerder heb ik met drama gewerkt, bijvoorbeeld in de Bijlmer. Ik vind dit minder goed werken dan het circus. Bij drama vind ik het heel lastig om te bepalen wat goed en slecht is voor deelnemers en de voortgang toetsbaar te maken.'

Al sinds 2012 komen kinderen en jongeren na schooltijd en in het weekend wekelijks naar de circustheaterschool voor individuele en groepsbegeleiding. Ze leren daar verschillende circusdisciplines zoals jongleren, steltlopen, diabolo en trapeze. Ook maken de deelnemers onder begeleiding kostuums en treden ze regelmatig op voor elkaar en voor publiek. Een les op zaterdag duurt een dagdeel.

Wat direct opvalt bij een bezoek aan de circusschool, is de grote diversiteit aan deelnemers. Er is een flink leeftijdsverschil (van 5 tot 18 jaar) en de beperkingen van de jongeren verschillen sterk. De meeste kinderen en jongeren komen via hulpverleners en zorginstellingen bij het circustheater terecht. Daarnaast is het contact met scholen (speciaal onderwijs), jongerenwerk en wijkcoaches belangrijk.

Bij Circustheater Stoffel houden ze niet van termen als 'beperking' of 'zorgbehoefte'. Stefke: 'Omdat Circustheater Stoffel een zorgaanbieder is, ligt het gevaar op de loer om vanuit problemen en beperkingen te gaan denken. Er heerst wat dat betreft een cultuur binnen de gezondheidszorg die gericht is op ziekte en beperkingen. Je moet oppassen dat je daar niet mee besmet wordt. Iedereen, ook deze jongeren, hebben dingen die ze kunnen. We noemen ze daarom 'bijzonder' en 'artiesten'. [...] We hebben bijvoorbeeld een meisje die in een rolstoel zit en niet goed kan lopen. We zijn nu aan het kijken of we stelten kunnen laten maken waarop ze wel kan lopen. Iemand met autisme die absoluut niet aangeraakt wil worden, vragen we op een zeker moment om een artiest te ondersteunen die niet goed kan staan. Op die manier probeer je de jongeren vooruit te helpen.'

Wie begeleiden het?

Op een gemiddelde zaterdag zijn er zo'n 15 tot 20 jonge deelnemers. Na een gezamenlijke start wordt de groep opgesplitst. Op iedere groep is een aantal begeleiders aanwezig. Zij hebben verschillende vaardigheden en taken. Stefke: 'Er zit op iedere groep altijd een

groepsbegeleider en een vakdocent. Dit is gelijk een heel belangrijk advies voor mensen die iets cultureels willen gaan doen met deze jongeren: zorg dat je een vakbegeleider hebt die zich bezighoudt met het circus en de vaardigheden, én een groepsbegeleider die let op het gedrag en het groepsproces. Deze taken moet je niet overlaten aan dezelfde persoon, al is het maar omdat er niet veel mensen te vinden zijn die beide goed kunnen. Daarnaast zijn er begeleiders die artiesten individueel ondersteunen om zoveel mogelijk in de groep mee te kunnen doen.'

Wat heb je ervoor nodig?

Goede begeleiders vormen de kern, maar er is meer nodig voor een circusschool. Zo is een geschikte ruimte belangrijk. Wat een geschikte ruimte is, hangt af van het circus-onderdeel. Een jongleeract oefenen kan vrijwel overal, maar dat geldt niet voor veel andere onderdelen, zoals trapeze. Een goede gymzaal biedt in het algemeen een mooie basis. In ruil voor circuslessen aan de leerlingen van het Montessori College in Arnhem, mag Circustheater Stoffel in het weekend gebruik maken van de gymzaal. Goede circus-attributen zijn ook belangrijk. Denk hierbij aan stelten, jongleerkegels, diablo's, en Chinese bordjes. Daarnaast wordt er incidenteel voor vervoer gezorgd, meestal zijn dit taxibusjes. Het is namelijk voor veel jongeren niet mogelijk om (vanuit een andere gemeente) zelfstandig naar de circusschool te komen.

Hoe is het project gefinancierd?

Sinds 2015 is Circustheater Stoffel een zorgaanbieder. Via een aanbesteding heeft de organisatie een raamcontract gesloten met de Regio Centraal Gelderland, waarin verschillende gemeentes samenwerken. Het raamcontract zorgt voor financiële zekerheid, maar heeft ook minder aantrekkelijke kanten. Stefke: 'De woonplaats van de jongere bepaalt waar en hoe we de declaratie kunnen indienen. En elke gemeente heeft haar eigen regels en formulieren, wat zorgt voor de nodige administratieve rompslomp.'

Eerder werden activiteiten van het circustheater mede gefinancierd vanuit fondsen zoals het Kansfonds of de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind (NSGK). De administratieve en financiële afhandeling kan echter veel tijd en energie kosten. Bovendien zijn fondsen vooral gericht op (tijdelijke) financiering van projecten. Circustheater Stoffel benadert tegenwoordig daarom fondsen af en toe voor eenmalige uitgaven, bijvoorbeeld wanneer er nieuwe toestellen nodig zijn.

Wat is het resultaat?

Volgens Stefke is de toetsbaarheid het grote voordeel van het circus in vergelijking met andere culturele activiteiten. Bij jongleren is bijvoorbeeld heel duidelijk te zien wat de vooruitgang is. Leren jongleren is echter niet het hoofddoel van de activiteiten. Het gaat uiteindelijk om een zinvolle vrijetijdsbesteding, de ontdekking van talenten, een groter zelfvertrouwen, het opdoen van sociale contacten en/of 'gewoon' weer eens plezier hebben. Zelfredzaamheid is het paraplubegrip.

In tegenstelling tot veel andere culturele activiteiten gericht op kwetsbare jongeren, wordt het effect en de voortgang van de circusactiviteiten nauwlettend in de gaten gehouden.

Stefke: 'Circustheater Stoffel is een zorgaanbieder. In samenspraak met alle betrokken partijen worden daarom per jongere doelen vastgelegd. De opdrachten worden per artiest heel

concreet beschreven, bijvoorbeeld in zorgplannen. Welke opdrachten dat precies zijn, verschilt natuurlijk per persoon. De doelen worden tussendoor en achteraf uitgebreid geëvalueerd. Het komt regelmatig voor dat we meer bereiken dan we vooraf bespreken. We leveren geen heel zware zorg, dat doen de artsen en psychiaters. Begeleiding gericht op de vrije tijdsbesteding is, in verhouding met het bieden van zorgtrajecten, heel goedkoop. Terwijl de resultaten er vaak niet voor onderdoen.'

Toekomstmuziek

De weekendclubs, zoals op zaterdag in Arnhem, lopen het langst. Voor de toekomst wil Stefke graag meer activiteiten, zoals ambulante begeleiding. Sinds kort verzorgt Circustheater Stoffel ook logeerweekends en een vakantieweek. Stefke: 'Omdat we een raamcontract hebben lopen de activiteiten constant door. En daar proberen we ook nog dingen aan toe te voegen, zoals het zomerkamp, dat we afgelopen week gedaan hebben. Dat was voor het eerst en het verliep echt fantastisch. Omdat de jongeren dan blijven slapen, is de beleving echt weer heel anders.'

Tip van Stefke

'Op cultuur-ondernemen.nl staan hele goede dingen voor het geval je dit soort activiteiten op wilt starten en niet heel veel weet van de organisatorische kant.'

Het verhaal van Tess (15 jaar, praktijkcase Circustheater Stoffel)

Wie is Tess?

Tess is 15 jaar oud en zit op een vmbo in Velp. Haar grote passie ligt echter buiten school, bij het circus. Tess: 'Ik hou heel veel van het circus en het staat zelfs op m'n trui. We moesten op schoolkamp een trui maken en ik heb er m'n naam op gezet en het woord circus. Ik draag hem vaak, maar niet als het warm is.'

Tess is zo'n grote liefhebber, dat ze wekelijks naar twee verschillende circusscholen gaat. De zomerperiode vindt ze minder leuk, want dan stopt het circus een tijdje. Tess: 'De afgelopen weken was het vakantie en dan mis ik Circustheater Stoffel wel. Ik mis dan dat ik gewoon mezelf kan zijn. En m'n vrienden hier mis ik dan ook. Circus op de Bult, waar ik op vrijdag naar toe ga, was ook gestopt. Eind mei hadden we al de laatste keer, maar deze week start dat gelukkig weer. Bij Stoffel zitten allemaal kinderen die iets hebben, maar dat is niet erg. Bij Circus op de Bult zitten meer gewone kinderen, maar per keer verschilt het wie er komt. Ze hebben daar hogere stelten, maar dat vind ik niet eng.'

Wat heb je gedaan?

Tess gaat sinds vorig jaar wekelijks op zaterdag naar Circustheater Stoffel. Tess: 'Ik kom hier nu ongeveer een jaar, sinds vorig jaar november. Ik ben hier toen terechtgekomen via m'n beste vriendin die hier al zat. Ze vertelde dat het misschien wel wat voor mij was., Dat ze allemaal dingen deden hier, dat ze je konden helpen en dat het leuk was. Toen ben ik gaan zoeken naar meer informatie.'

Hoe hoger, hoe beter, dat is kort samengevat hoe Tess naar haar favoriete circusonderdelen kijkt. Schijnbaar ongehinderd door hoogtevrees klimt Tess tijdens de lessen het liefst zo snel mogelijk in en op dingen. Tess: 'Het leukste vind ik luchtacrobatiek en steltlopen. Luchtacrobatiek is bijvoorbeeld trapeze: ringtrapeze en trapeze met doeken. En soms met net, als de begeleider het net meeneemt. Met balletjes jongleren vind ik niet altijd even leuk.'

Wat vind je van Circustheater Stoffel?

Tess: 'De eerste keer was heel eng. Ik was toen buiten en ik wist niet wat ik moest doen. M'n pappa was al weg en ik kende helemaal niemand. Ik wist het niet meer.' Al snel werd Tess die ochtend opgevangen door een van de begeleiders. De persoonlijke aanpak van de professionals bij Circustheater Stoffel is ook nu nog de belangrijkste reden waarom ze zo enthousiast is. Tess: 'De begeleiders vind ik heel goed. Margo, m'n lievelingsbegeleider gaat nu weg. Dat is niet leuk. Als ik ergens mee zit of me niet fijn voel, kan ik altijd naar haar toe. Vorig jaar moest ik voor het eerst EMDR gaan doen, wat ik heel eng vond. Margo ging toen met mij praten en zei ze dat het allemaal wel goed kwam.'

Tess heeft interesses die veel van haar leeftijdsgenootjes als kinderachtig ervaren. Circustheater Stoffel besteedt aandacht aan hoe ze hiermee om kan gaan. Maar er wordt ook vooral een plek gecreëerd waarin ruimte is voor haar interesses. Tess: 'Voor mij is er veel veranderd. Ik

kan meer mezelf zijn en ik heb meer rust in m'n hoofd. Dat ik niet hoeft te denken: 'Kan dit wel of gaan ze me weer uitlachen, ga ik hier niet mee gepest worden?'. Ik vond het eerst heel eng om mezelf te zijn, omdat ik dat bijna nergens kan.

Als ik bijvoorbeeld op school iets wil doen, dan moet ik eerst nadenken of het wel bij mijn leeftijd past.'

Heb je een tip hoe Circustheater Stoffel in de toekomst nog leuker kan worden?

Tess: 'Hogere stelten aanschaffen. En die andere soort stelten gebruiken, die altijd in het hok staan. En het zou ook goed zijn als de begeleider een grotere bal mee neemt.'

3 **Beleid voor ondersteuning jongeren in kwetsbare posities**

Niet alleen de jongere zelf, ook de samenleving als geheel is gebaat bij een positieve ontwikkeling van jongeren. Daar waar de ontwikkeling van jongeren in meer of mindere mate spaak loopt, ondervindt ook de samenleving daar hinder van. Bijvoorbeeld doordat deze jongeren onveilige situaties creëren, voor zichzelf en voor mensen in hun omgeving. Of omdat ze een beroep moeten doen op schaarse overheidsmiddelen. Vanuit verschillende beleidsterreinen is er daarom aandacht voor het voorkomen van een problematische ontwikkeling en wordt er hulp geboden bij het oplossen van ontstane problemen. In dit hoofdstuk schetsen we kort hoe verschillende beleidsterreinen bijdragen aan een positieve ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities.

3.1 **De Jeugdwet en het jongerenwerk**

De Jeugdwet vervangt de Wet op de jeugdzorg (die tot 2015 geldig was) en de verschillende andere onderdelen van de jeugdzorg die voorheen onder de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten vielen. De Jeugdwet regelt ook de uitvoering van de jeugdbescherming en de jeugdreclassering. De jeugdzorg is overgeheveld naar de gemeenten die zich in hun beleid moeten richten op:

- het probleemoplossend vermogen van kinderen en jongeren, hun ouders en sociale omgeving
- de opvoedcapaciteiten van de ouders en de sociale omgeving
- preventie en vroegsignalering
- tijdige en passende hulp
- effectieve en efficiënte samenwerking rond gezinnen

Het zijn de gemeenten die uitvoering geven aan deze wet. Een van de instrumenten die gemeenten in kunnen zetten in preventie van zorg, zijn de jongerenwerkers. Jongerenwerk richt zich op jongeren vanaf 10 jaar tot circa 23 jaar. In de steden gaat het vooral, maar niet uitsluitend, om jongeren in kwetsbare posities. In landelijke gebieden richt het jongerenwerk zich meestal op alle jongeren. Meisjes in kwetsbare posities worden over het algemeen minder goed bereikt door het jongerenwerk. Daarom bestaat er in sommige grote steden ook meidenwerk. Sommige meiden mogen bijvoorbeeld van hun ouders niet deelnemen aan de activiteiten van jongerenwerk omdat deze voor zowel jongens als meiden zijn.

Kinder- en jongerenwerkers organiseren veelzijdige activiteiten: van een speurtocht tot een straatvoetbaltoernooi, van voorlichting over drugs en alcohol tot jamsessies. De rode draad is de persoonlijke vorming van de jeugd. Daarom is het kinder- en jongerenwerk gericht op het:

- stimuleren van talentontwikkeling
- functioneren als rolmodel
- opbouwen van een sociaal netwerk
- aanpakken van persoonlijke of sociale problemen
- vinden van positieve vormen van vrijetijdsbesteding
- bevorderen van actieve participatie in de samenleving
- het vinden van een toekomstperspectief

Het jongerenwerk is erop gericht om kinderen en jongeren hun talenten te laten ontwikkelen. Waarbij er minder nadruk wordt gelegd op wat zij niet kunnen of wat er fout gaat. Daarnaast spelen kinder- en jongerenwerkers een prominente rol bij het voorkomen van problemen, zoals schooluitval, werkloosheid, overlast, uitsluiting en radicalisering. De kracht van het kinder- en jongerenwerk is dat de professionals in staat zijn om kwetsbare jongeren te bereiken en langdurige relaties met hen aan te gaan. In de publicatie *De maatschappelijke Business Case jongerenwerk voor gemeenten. Participatieadvies. Participeren in de praktijk*. (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2017) is in kaart gebracht dat jongerenwerk een preventieve werking heeft en dat (verdere) zorgvragen voorkomen worden.

3.2 Samen slim en slagvaardig

De hulpvragen van jongeren in kwetsbare posities raken bijna altijd meerdere levensgebieden, meerdere beleidsterreinen en meerdere organisaties. Naast de Jeugdwet zijn er nog zeker zeven andere wetten waar jongeren in kwetsbare posities mee te maken kunnen krijgen⁵.

Met 18 jaar zijn ze voor de wet volwassen en kunnen ze geen beroep meer doen op speciaal op de jeugd toegespitste wetten. Andere wetten die andere eisen stellen en gericht zijn op volwassenen, zijn dan op hen van toepassing. Dit terwijl de weg naar volwassenheid nog lang niet is afgelegd. De gemeenten en het rijk constateren dan ook dat de systemen onvoldoende aansluiten. In het manifest *Samen, slim en slagvaardig kansen creëren* willen gemeenten en het rijk hier iets aan doen. Centraal staat het vraagstuk: 'Hoe kunnen we minder zelfredzame jongeren tussen 16 en 27 jaar samen slim en slagvaardig ondersteunen zodat ook zij binnen hun eigen mogelijkheden zo duurzaam mogelijk kunnen participeren in de maatschappij?'. De inspanningen van het rijk en de gemeenten die uit dit manifest voortvloeien, richten zich op de voltooiing van een opleiding en/of het vinden van werk. Specifiek worden hierbij de jongeren genoemd die gebruik maken van jeugdhulp met verblijf, jeugdbescherming, jeugdreclassering en dagbesteding.

3.3 Internationaal perspectief: Positive Youth Development

Veel van bovenstaand beleid stelt het probleem van jongeren centraal in de hulp en ondersteuning aan jongeren en gaat uit van de risicofactoren voor de ontwikkeling van jongeren. Hoewel dit uitgangspunt in sommige gevallen noodzakelijk is, is er een beweging gaande om in beleid en praktijk meer aandacht te besteden aan de beschermende factoren bij de ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities.⁶ Deze factoren zijn niet alleen in het onderwijs en in de thuis-situatie te vinden, maar in alle sociale omgevingen waarin de jongeren zich bewegen, zoals een vriendengroep en de wijk waarin ze wonen. Een van de raamwerken die hiervoor gebruikt wordt is Positive Youth Development (PYD).

Programma's die hierop gebaseerd zijn, richten zich o.a. op het bevorderen van:

- de fysieke en psychische veiligheid van kinderen
- de ondersteunende relaties met ouders, leerkrachten, coaches en andere volwassenen
- het aanbieden van positieve sociale normen
- de ontwikkeling van vaardigheden

5 Zie bijlage 2

6 <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd.pdf>

Onderzoek naar 77 programma's gebaseerd op PYD (Catalano e.a., 2004) laat zien dat deze programma's een positief effect hebben op interpersoonlijke vaardigheden, de kwaliteit van relaties met volwassenen en leeftijdgenoten, probleemoplossende en cognitieve competenties, persoonlijke effectiviteit en schoolprestaties. Sommige interventies laten ook een vermindering van probleemgedrag zien, waaronder drugs- en alcoholgebruik, roken, agressief gedrag en ander probleemgedrag op school. Het jongerenwerk in Nederland heeft dezelfde uitgangspunten als het raamwerk van PYD.

3.4 Aandacht vanuit cultuurbeleid voor cultuurdeelname onder (kwetsbare) jongeren

Ook vanuit cultuurbeleid is er aandacht voor (kwetsbare) jongeren. Al decennia lang zijn jongeren een veel genoemde doelgroep binnen het cultuurbeleid. Het meegeven van een goede basis waarbij ze de kunsten al op jonge leeftijd leren waarderen is een motief dat daarin genoemd wordt. Omdat een jongere in zijn of haar vrije tijd vrij ongrijpbaar is voor beleid, richt het cultuurbeleid zich vooral op cultuureducatie op scholen. Met de invoering van nieuwe vakken als ckv, de cultuurkaart van het CJP, het Actieplan cultuurbereik destijds en momenteel diverse regelingen bij het Fonds voor Cultuurparticipatie en de Brede regeling combinatiefuncties maken jongeren kennis met cultuur.

Ook in de huidige beleidsperiode hebben jongeren de aandacht. Minister van Engelshoven geeft in haar brief *'Cultuur in een open samenleving'* aan: 'Het gaat erom dat jongeren leren nieuwsgierig te zijn naar wat anders en onbekend is, dat zij zichzelf en hun creativiteit ontwikkelen. Om in een open samenleving te kunnen slagen moeten jongeren leren nieuwsgierig te zijn.' In haar brief noemt ze het voorbeeld van het jeugdtheater, de jeugdfilm en kinderboeken: 'Zij schuwen actuele, voor jongeren soms lastig te bespreken onderwerpen zoals homoseksualiteit, discriminatie, loverboys en pesten niet. Cultuur kan de weg vrij maken voor nieuwe ideeën en helpt ons anderen te begrijpen.' Het bereiken van jongeren met cultuur doet het ministerie vooral via het onderwijs, de Brede regeling combinatiefuncties en door ondersteuning van het Jeugdfonds Sport & Cultuur. Het ministerie werkt hierin samen met de provincies en gemeenten.

3.5 Résumé: waar cultuur- en jeugdbeleid elkaar versterken

Vanuit zorg, welzijn en cultuur is er aandacht voor (kwetsbare) jongeren. Iedereen wil bijdragen aan een positieve ontwikkeling van jongeren. Het uitgangspunt van de beleidsterreinen varieert echter wel: van het signaleren in een vroeg stadium van problemen, en het bieden van hulp bij problemen, tot het voorkomen van (verdere) problemen. Jongerenwerk en cultuur(beleid) zijn beide te plaatsen in het raamwerk van PYD. Ze bieden jongeren ruimte en ondersteuning voor de eigen identiteitsontwikkeling en beide richten zich op de 'mogelijkheden' van jongeren in plaats van de 'onmogelijkheden'.

Praktijkcase Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland – Film ‘Je gaat zien, broer!’

Doelgroep:	Jongeren uit de wijk Kanaleneiland in Utrecht
Kunstdiscipline:	Film/muziek
Organisatie:	Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland
Locatie:	Utrecht
Geïnterviewde:	Mieke Fransen, Directeur

Kijk voor meer informatie op: www.cultuurhuiskanaleneiland.nl/je-gaat-zien-broer/

Wat is het en hoe werkt het?

‘Je gaat zien, broer!’ is een film over en gemaakt door jongeren uit de Utrechtse wijk Kanaleneiland. Ze werkten op allerlei manieren mee aan de film en maakten ze de soundtrack zelf. De film is in samenwerking met het Nederlands Film Festival (NFF) gemaakt en ging daar tijdens de laatste editie in première.

Waar gaat ‘Je gaat zien, broer!’ over?

Soufian, Malik, Greg, Marcellino en Yasin hebben de droom om van muziek hun werk te maken. Voor fame, fortune en alles wat daarbij hoort. Ze zijn jong, zelfverzekerd en op weg naar de top. Gaandeweg moeten ze inzien dat de weg niet altijd makkelijk is. Er moeten keuzes gemaakt worden. Wie blijven ze trouw? Hun familie, hun muziek, of elkaar?

De productie van de film was in handen van Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland. Dit is een centrum in het midden van de wijk, waar alle jongeren tussen 9 en 25 jaar uit Kanaleneiland en omgeving terecht kunnen. Bij Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland worden allerlei activiteiten, cursussen, workshops en optredens georganiseerd. Volgens Mieke Fransen, directeur van Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland, staat bij alle activiteiten het zoeken naar en het ontwikkelen van talent centraal. Mieke: ‘Typisch aan de organisatie is dat we altijd kijken welk talent een jongere heeft. Wat is jouw kracht? Waar drijf je op? Vaak weten ze dat niet hoor, maar dan ga je gewoon aan de slag en op zoek. [...] Ook bij onze werknemers, docenten en begeleiders kijken we daarnaar. Bij bijvoorbeeld iemand die veel weet van textiel, kijken we waar hij of zij vrolijk van wordt en harder van gaat lopen, i.p.v. dat we uitleggen wat er moet gebeuren en wat de opdracht is.’

Wie begeleiden het?

Het idee om een film te maken over jongeren uit de wijk kwam van de jongeren zelf. Vervolgens is Mieke gaan kijken of het idee haalbaar was. Zij is vooral betrokken bij de start en afhandeling van dit soort culturele projecten. Mieke: ‘Eerst toets ik de opzet van een project bij het team en de jongeren: zowel de inhoud als de aanpak moet matchen met de behoefte van de jongeren. Dan zoek ik financiering. Zodra dat rond ik gaat het team ermee verder. Aziz was bijvoorbeeld de projectleider, maar heeft ook ervaring met het schrijven van scenario’s. Jongeren hebben onder begeleiding van onze cultuurcoach gewerkt aan de muziek. Als het eenmaal

loopt, blijf ik er verder vanaf.'

Zodra de financiering rond is wordt er een geschikt team samengesteld, dat zoveel mogelijk bestaat uit jonge mensen die een binding hebben met Utrecht en/of de wijk. Cultuurhuis Kanaleneiland heeft een omvangrijk netwerk om uit te putten.

Mieke: 'Het is eigenlijk een soort drietrapsraket. Het begint natuurlijk met de tieners en scholieren die erbij betrokken zijn. Die hebben over het algemeen nog nooit iets met film gedaan. Zij werken samen met de jonge makers, freelancers en workshopdocenten. Die kunnen van alles, zijn talentvol en snappen de doelgroep. Zij zijn startend in hun vak. Daarnaast hebben we nog de landelijke professionals uit het netwerk van het NFF. Af en toe kwam er zo'n zeer ervaren professional langs om te adviseren.'

De onervaren jongeren die meewerken hebben niet alleen inhoudelijke begeleiding nodig; de psychosociale kant verdient bij deze doelgroep ook de nodige aandacht. Bij Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland wordt uitsluitend gewerkt met mensen die goed zijn op beide vlakken.

Mieke: 'Het is lastig om mensen te vinden die zowel artistiek inhoudelijk goed zijn, als op het vlak van begeleiding van de jongeren. Maar ze bestaan wel en we hebben er een sport van gemaakt om dit soort mensen te vinden. [...] De jonge makers die betrokken waren bij de film hadden die combinatie bijvoorbeeld. Ze staan heel dicht bij de jongeren en zijn artistiek sterk.'

Wat heb je er voor nodig?

Een goede film maken is een arbeidsintensief proces waar professionele apparatuur bij nodig is, zoals camera's, geluidstechniek en krachtige computers om de film mee te monteren. Het is voor Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland niet mogelijk om dit allemaal aan te schaffen, maar dat is gelukkig geen probleem. Mieke: 'De professionele spullen die je nodig hebt voor film hebben wij zelf niet; die komen bij de jonge makers vandaan.'

Wat is het resultaat?

In totaal zijn er zo'n 50 tot 60 jongeren betrokken geweest bij het maken van de film en de muziek. Ze hadden allerlei verschillende taken. Van het 'hengelen van geluid' tot aan het invullen van de hoofdrol. Dat is heel leerzaam voor jongeren die een carrière in de muziek- of filmindustrie ambiëren, maar veel van de betrokken jongeren zullen uiteindelijk iets heel anders gaan doen. Er zijn volgens Mieke echter allerlei andere positieve effecten bij de jongeren te zien: 'We zien bij dit soort projecten dat het zelfbewustzijn groeit. Ze Dat heeft allerlei effecten: je kunt je beter uiten en je gevoel van eigenwaarde wordt groter. Er ontstaat een betere basis om je plek te vinden, bijvoorbeeld op school, in het werk of überhaupt in het leven. Daarnaast is zo'n project natuurlijk een uitlaatklep waardoor je bepaalde gevoelens makkelijker kunt uiten en delen. Het draait om expressie.

En ten derde kun je je op deze manier meten met anderen. Je laat zien wat je kunt en kunt een bepaalde status verwerven binnen de groep. Zo ontwikkelen de jongeren dus een identiteit. We horen dit ook terug van de scholen waar de jongeren zitten. We hebben contact met mentoren of mensen die zich op hun school met cultuur bezighouden. Zij vertellen ons dat de jongeren die meedoen zich ontwikkelen en sociaal sterker worden.'

Hoe is het project gefinancierd?

Voor het maken van een goede film zijn specialisten en professionele apparatuur nodig. Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland wordt gesubsidieerd door de gemeente, maar voor dit filmproject is gezocht naar aanvullende financiering vanuit fondsen. Mieke: 'We zijn anderhalf jaar geleden in overleg gegaan met het Nederlands Filmfestival; dat wilde graag met ons samenwerken. Dan ga je vervolgens gezamenlijk op zoek naar financiering bij fondsen. Zowel zij als wij hebben verschillende contacten bij fondsen, dus die ga je dan allebei benaderen. Zij benaderden de Bankgiroloterij bijvoorbeeld en wij het Fonds voor Cultuurparticipatie. [...] Het regelen van de financiering kan best lang duren. Soms zit ik in een teamoverleg een jaar lang te vertellen dat ik bezig ben met de financiering van iets, wat pas een jaar later echt van start kan gaan.'

Toekomstmuziek

Inmiddels is de film 'Je gaat zien, broer!' afgerond. Het is bij Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland nooit de bedoeling geweest dat het maken van een film een eenmalig project zou zijn. Over een vervolg zijn met de belangrijkste samenwerkingspartner NFF vooraf echter geen duidelijke afspraken gemaakt. Dit is een aspect dat Mieke de volgende keer wellicht anders aan zou pakken: 'Je kunt het van tevoren niet helemaal uitdenken, maar het zou wel een teleurstelling zijn als partners zoals NFF geen voorzetting willen. Misschien had ik daar bij de voorbesprekingen wat steviger op in moeten zetten en moeten benoemen dat we op zoek zijn naar een vijfjarige samenwerking. Maar ja, dat heeft ook nadelen. Soms is het ook goed om het even af te tasten en elkaar te leren kennen. Je gaat samenwerken omdat het klikt, niet omdat het in een contract staat.'

Tip van Mieke

'Het is belangrijk dat de jongeren zelf heel erg trots zijn op het resultaat. De videoclip gaat bijvoorbeeld vandaag in première en dan zie je op social media dat jongeren er van alles erover vertellen. Zo van: 'Hé, ik zit in de film', of 'Ik heb dit en dat gedaan'. Wij hoeven het onderhand niet eens te promoten, dat doen ze zelf al.'

Praktijkcase JoU – Cultuurspot Overvecht

Doelgroep:	Jongeren uit de wijk Overvecht
Kunstdiscipline:	Muziek & dans
Organisatie:	JoU (Jongerenwerk Utrecht)
Locatie:	Utrecht
Geïnterviewde:	Lidwien Knibbeler, Directeur JoU

Kijk voor meer informatie op: www.jong030.nl/673928/jongeren-cultuurspot-overvecht-.html

Wat is het en hoe werkt het?

Als jongeren willen weten waar zij echt goed in zijn, kunnen ze terecht bij Cultuurspot Overvecht. Alles kan en mag, als het maar met kunst en cultuur te maken heeft. Theater, dans, muziek, fotografie, schilderen; van henna-painting tot graffiti en van buikdans tot breakdance. Jongeren kunnen zelf met initiatieven komen voor workshops. Momenteel bestaat het aanbod uit rap, DJ'en en afrodance. De activiteiten, cursussen, workshops en optredens worden georganiseerd door Jongerenwerk Utrecht (JoU) in samenwerking Cultuurhuis Kanaleneiland. Lidwien: 'We organiseren allerlei projecten samen, zoals het opnemen van een rap, of een DJ-workshops. We stimuleren en faciliteren jongeren daarnaast om samen aan de slag te gaan, te repeteren in onze ruimtes of muziek te maken. Hier worden ze dan in begeleid en we proberen ze een podium te bieden.'

Wie begeleiden het?

De activiteiten worden georganiseerd en begeleid door Jongerenwerkers van JoU en culturele professionals van Cultuurhuis Kanaleneiland. Jongerenwerkers van JoU stimuleren groepen en individuele jongeren om hun tijd op een positieve manier te besteden en te werken aan een toekomst. Ze bieden jongeren een veilige plek, waar je contacten kunt leggen, mee kunt doen aan activiteiten en coaching wordt verzorgd. De professionals van Cultuurhuis Kanaleneiland verzorgen de vaktechnische inhoud. Lidwien: 'Er zijn uitzonderingen, maar als jongerenwerker moet je er niet ook nog culturele dingen bij gaan doen, want de kennis en kunde ontbreekt vaak. Dan wordt het heel beperkt, omdat ze die brede culturele kennis en kennis van het veld niet hebben. Toen we meer met cultuur wilden doen hebben we er nog over nagedacht 'of je dit zelf moet doen', bijvoorbeeld door je personeel te trainen. Uiteindelijk hebben we voor samenwerking met vakmensen gekozen. [...]

Je hebt mensen nodig, die contact kunnen maken met de jongeren. Je moet daar geen docent van een muziekschool voor zetten, dat gaat niet werken.'

Wat heb je ervoor nodig?

Het meeste geld gaat naar het inzetten van goede mensen, maar voor de activiteiten zijn ook geschikte ruimtes nodig die het nodige kosten. Cultuurspot Overvecht heeft een eigen locatie in

de wijk maar de huisvesting is volgens Lidwien voor verbetering vatbaar. Lidwien: 'We zitten nu eigenlijk in een noodgebouw en dat heeft z'n beperkingen. Die jongeren worden op deze manier ook weer een beetje weggestopt; er is niet echt oog voor hun talenten en hun cultuur. We vinden dat de gemeente moet laten zien dat ze iets over hebben voor de jongeren.'

Wat er verder nodig is verschilt sterk per workshop. Er is in het gebouw een muziekstudio en oefenruimte. Verder zijn er verschillende instrumenten en is er (geluids)apparatuur aanwezig.

Wat is het resultaat?

De opdracht vanuit de gemeente is te zorgen voor ondersteuning en begeleiding van kwetsbare jongeren zodat zij zich beter kunnen ontwikkelen. Hetgeen inhoudt dat ze een identiteit ontwikkelen en zelfstandig worden zodat ze volledig mee kunnen draaien in de samenleving. Culturele activiteiten kunnen daar volgens Lidwien een bijdrage aan leveren. Lidwien: 'Ik heb met eigen ogen gezien hoe jongeren groeien in hun talent. Dan komen daar in het begin verlegen jongens en meisjes binnen en twee jaar later zie ik ze op het podium staan. We zorgen ervoor dat zij en hun ouders trots kunnen zijn; een gevoel dat ze niet vaak hebben. [...] Trots zijn betekent dat je iemand bent. En als je iemand bent helpt dat om je identiteit te ontwikkelen. Wie ben ik? Wat kan ik? Heel veel jongens en meiden die wij tegenkomen weten dat nog niet zo goed. Het hoort natuurlijk bij de levensfase, maar ze hebben wel hulp nodig.'

Een project als Cultuurspot wordt door JoU en Cultuurhuis Kanaleneiland geëvalueerd met de betrokkenen. De effecten en beleving van jongeren worden echter niet onderzocht. Lidwien: 'Bewijzen van de effecten hebben we niet echt, maar we hebben wel voorbeelden en evaluaties. We gaan regelmatig om de tafel zitten en dan moeten we iets zeggen over de resultaten. Maar dat zijn dan wel onze eigen bevindingen, onze eigen ervaringen. Dat zijn vertelverhalen of dingen zoals een gedicht dat een meisje geschreven heeft. Of we noemen het aantal deelnemers en het aantal jongeren dat uiteindelijk op het podium gestaan heeft. Dat soort dingen. Het zijn beschrijvingen, niet echt onderzoeksgegevens. Deze evaluaties zijn vaak ook een verantwoording naar de subsidiegever toe.'

Hoe is het project gefinancierd?

JoU krijgt subsidie van de gemeente Utrecht en financiert daarmee Cultuurspot. De gemeente stelt daarnaast een ruimte in Overvecht beschikbaar. In sommige gevallen wordt er in andere hoeken gezocht naar financiering. Lidwien: 'Als we bijvoorbeeld ergens een evenement willen organiseren, kijken we ook wel eens of er partijen zijn die kunnen meefinancieren. Dan kan je bijvoorbeeld denken aan een wijkbureau.'

Toekomstmuziek

De samenwerking tussen JoU en Cultuurhuis Kanaleneiland loopt nu een aantal jaren en er wordt gekeken of de activiteiten uitgebreid kunnen worden naar andere wijken. Lidwien: 'We zijn in de wijk Hoograven bezig met de theatergroep Dox. Verder kijken we vooral naar uitbreiding van de samenwerking met Cultuurhuis Kanaleneiland. Het kan natuurlijk wel zo zijn dat met die uitbreiding ook andere organisaties of culturele instellingen om de hoek komen kijken.'

We gaan de mogelijkheden ook bekijken in Vleuten en Leidsche Rijn. De wijk Zuilen zou eveneens wat meer aandacht mogen krijgen, maar dat geldt voor veel wijken. Er wordt in Utrecht eigenlijk te weinig aandacht besteed aan jongerencultuur vind ik, terwijl er zoveel jongeren wonen.”

Tip van Lidwien

‘Goede, betrouwbare partners vinden is belangrijk. Begin klein, wees realistisch en bouw het verder uit. Je moet jezelf eerst bewijzen.’

4 Werkzame elementen: cultuurdeelname en -beleving van jongeren

Aan het beleid dat is gericht op het bevorderen van cultuurdeelname onder jongeren liggen denkbeelden ten grondslag over de positieve werking van cultuur op de ontwikkeling van jongeren. In dit hoofdstuk zetten we uiteen wat er uit onderzoek en praktijkervaringen bekend is over de cultuurdeelname en -beleving van jongeren in het algemeen en in kwetsbare posities, zodat we de werkzame elementen van culturele activiteiten kunnen identificeren.

4.1 Cultuurdeelname en -beleving van jongeren

Uit monitoronderzoek naar amateurkunstbeoefening in Nederland blijkt dat het aandeel beoefenaars onder jongeren (49%) hoger is dan onder volwassenen (variërend van 35% tot 40%), maar lager dan onder kinderen (69%). Jongeren zijn het hele jaar door, bijna iedere dag of iedere week, met hun culturele activiteit bezig. En ze beoefenen meer soorten activiteiten dan de gemiddelde amateurkunstbeoefenaar. Vooral beeldend, muziek en media zijn populair bij deze leeftijdsgroep. Wel blijkt uit het onderzoek dat het aandeel beoefenaars onder 12 tot 19-jarigen daalt. Het onderzoek heeft hier geen verklaring voor en suggereert nader onderzoek. Onderzoek in Vlaanderen laat eenzelfde trend zien.

Om erachter te komen hoe jongeren denken over kunst en cultuur, wat ze belangrijk vinden en wat ze aantrekkelijk vinden om te doen, heeft YoungWorks in 2012 onderzoek gedaan in opdracht van het CJP. Uit dit onderzoek zijn vier culturele jongerenprofielen gedestilleerd:

- De Honkvaste Cultuurmijder (32%). Deze jongeren hebben een smalle definitie van kunst en cultuur en daarmee weinig interesse in verschillende cultuuruitingen. Ze staan niet graag zelf in de spotlight en voelen zich niet zo op hun gemak in culturele instellingen. Als ze al participeren in cultuur, dan is dit voornamelijk vanwege het sociale karakter van de activiteit. De Honkvaste Cultuurmijder gaat het liefst naar een bioscoop, kijkt tv of fotografeert. In dit segment zitten meer mannen (64%) dan vrouwen.
- De Creatieve Entertainer (25%). Dit is een sociaal type, dat het eigen talent wil uiten. Creatieve Entertainers vinden het leuk om iets te maken. Muziek is cruciaal in hun leven en op de dimensie muziek als katalysator scoort dit type dan ook heel hoog. Ze zien de activiteiten die ze ondernemen echter niet als cultuurparticipatie; ze hanteren een smalle definitie van kunst en cultuur. In hun vrije tijd bezoeken ze graag een bioscoop en ze houden van muziek, uitgaan en dansen, maar als het om andere culturele instellingen gaat, ervaart dit type redelijk veel drempelvrees. Cultuurparticipatie is voor hen vooral een sociale activiteit. Creatieve Entertainers hebben vaker een vmbo- of mbo-opleiding en de 'jongere' jongeren zijn in deze groep oververtegenwoordigd.
- De Geïnteresseerde Toeschouwer (21%) kijkt liever dan dat hij meedoet. Ze staan liever niet zelf in de spotlights, maar genieten vooral van receptieve kunst en cultuuruitingen. Dit type scoort hoog op de dimensie intrinsieke interesse. Cultuurparticipatie hoort bij de algemene vorming en is een mogelijkheid om uit de sleur te ontsnappen, vinden Geïnteresseerde Toeschouwers. Ze gaan graag naar culturele instellingen, houden van leren, lezen graag en zijn vaak hoger opgeleid.
- De Ondernemende Cultuurfan (22%) doet actief aan cultuur ter verrijking, ontplooiing en ontspanning. Ze zijn zelf zeer creatief en nemen graag deel aan kunst- en cultuuruitingen.

Ze zien cultuurparticipatie als een middel om te leren, te ontspannen en zichzelf te ontplooiën. Daarnaast waarderen ze het sociale aspect van cultuurparticipatie. Ze staan graag in de belangstelling en ervaren ook weinig drempelvrees om culturele instellingen te bezoeken. Ondernemende Cultuurfans zijn meestal student en vaker vrouw.

De diverse cultuurprofielen laten zien dat er een grote diversiteit in deelname en beleving zit onder jongeren. En zowel beleid als praktijk zou deze diversiteit ruimte moeten geven. Of zoals Van den Berg (2015) het verwoordt: 'Creativiteit is voor jongeren iets positiefs, het is iets waar iedereen op zijn eigen manier mee bezig wil zijn en zich in kan verliezen. Een geschikte omgeving biedt hier ruimte voor, maar moet door jongeren ook met creativiteit en vrijheid geassocieerd worden. Anders kiezen ze tenslotte toch voor het pleintje in de buurt, de garage of de beslotenheid van hun slaapkamer.'

4.2 Cultuurdeelname en -beleving van jongeren in kwetsbare posities

Maar hoe zit het nou met cultuurdeelname onder jongeren in kwetsbare posities? We zijn in onze zoektocht vooral onderzoeken tegengekomen gericht op jongeren die wonen in achterstandswijken, of waarvan bekend is dat ze gebruik maken van een kortingsregeling vanuit armoedebeleid. Voor deze afbakening valt wat te zeggen. Zoals Vos e.a. (2003) het verwoorden: 'Armoede is geen statische toestand van gebrek aan financiële middelen, maar 'een netwerk van sociale uitsluiting dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. [...] Het is een wisselend samenspel van achterstellingen op verschillende terreinen tegelijkertijd. Armoede is dus niet eendimensionaal financieel, maar heeft vele aspecten.' Onderzoek onder jongeren in de Brusselse Kanaalzone, een wijk in Brussel waar armoede veel voorkomt, (Stevens, H., & Claes, B. (Eds.), 2017), geeft inzicht in de beleving en werking van cultuur onder (kwetsbare) jongeren. Ze doen aan cultuur, maar voornamelijk informeel: alleen of met vrienden, thuis of in de (semi)publieke ruimte. Redenen voor hen om in hun vrije tijd creatief bezig te zijn, zijn:

- tijdverdrijf
- zelfexpressie
- leren
- identiteitsvorming
- het sociale aspect

Vrijheid is voor de bevraagde jongeren een belangrijk thema, ongeacht de aard van de culturele activiteit. Deze jongeren voelen zich vrij wanneer ze hun culturele activiteit beoefenen. Enerzijds omdat ze zelf baas zijn over hun creatieve proces. Anderzijds omdat ze zich kunnen uitleven, volledig zichzelf kunnen zijn of juist even een totaal ander iemand zonder daarop beoordeeld te worden. Interactie is voor hen een belangrijke factor. Ze houden niet van eenrichtingsverkeer wanneer ze deelnemen aan een culturele activiteit. Jongeren (voornamelijk vanaf 15 jaar) in deze wijk hebben het gevoel onvoldoende kansen te krijgen om hun talenten te ontwikkelen. Hun talenten worden niet opgemerkt of gestimuleerd. Bovendien willen deze jongeren graag begeleid worden door professionals en willen ze de ruimte en een podium om hun talent te ontwikkelen en te tonen. Nu hebben ze nog te vaak het gevoel dat cultuuraanbieders te weinig rekening houden met hun belevingswereld van jongeren en er nog te vaak over hun hoofden heen wordt gepraat.

Dit beeld lijkt bevestigd te worden in een onderzoek onder kinderen en jongeren die gebruik

maken van wat nu het Jeugdfonds Sport en Cultuur heet (J-W. van der Roest; V. Scholten; A. Elling, 2016). Kinderen en jongeren in dit onderzoek geven aan dat een sport- en cultuurlidmaatschap:

- ervoor zorgt dat je je niet verveelt
- het gevoel geeft deel uit te maken van een team
- je je thuis laat voelen bij een vereniging
- zorgt voor ontspanning
- leert doelen te stellen en door te zetten; dat je iets kunt bereiken als je veel oefent
- een belangrijke uitlaatklep biedt voor emoties
- ervoor zorgt dat je volwassenen ontmoet, die een motiverend voorbeeld kunnen zijn
- ervoor zorgt dat je leert samenwerken (en andere sociale vaardigheden onder de knie krijgt)

Zonder te willen stellen dat vmbo-leerlingen 'kwetsbaar' zijn, geeft een masterscriptie interessante inzichten in hoe deze leerlingen de kunstvakken ervaren (Aarts en Sinke, 2017). Uit de interviews blijkt dat de leerlingen waardering hebben voor de kunstvakken, omdat het een 'doe'-vak is waarbij je met je handen mag werken, je eigen fantasie mag gebruiken en even niet met je hoofd in de boeken zit. Leerlingen waren trots op hun werk, wat zorgde voor een grotere motivatie, meer zelfvertrouwen en inspiratie. Leerlingen gaven aan nieuwe vaardigheden geleerd te hebben en nieuwe inzichten verkregen te hebben. Zelfreflectie en *peer*-reflectie was voor de meeste leerlingen helemaal nieuw en werd uiteindelijk wel als positief ervaren. Leerlingen zagen in dat ze op deze manier meer zelfinzicht kregen en ook meer grip op hun eigen leerproces en verantwoordelijkheid daarin. Dat niet alleen techniek maar bijvoorbeeld ook eigenheid, originaliteit, experimenteerdrijf en onderzoek werden beoordeeld, was voor veel leerlingen een eyeopener.

4.3 Résumé: de werkzame elementen van cultuur

De onderzoeken geven inzicht in de werkzame elementen van culturele activiteiten op de ontwikkeling van jongeren. Uit de verschillende onderzoeken blijkt dat de waarde van cultuur voor (kwetsbare) jongeren zit in de volgende factoren:

- de jongere is eigenaar van zijn eigen proces
- er is ruimte voor zelfexpressie
- (bij een groepsactiviteit) de jongeren voelen zich onderdeel van een geheel
- er is ruimte voor ontspanning. Niks moet
- er is ruimte voor zelfreflectie, zonder dat ze het gevoel krijgen dat ze falen
- (bij een groepsactiviteit) er is ruimte voor *peer*-reflectie
- er is ruimte voor positieve feedback en een succeservaring

Niet de 'onmogelijkheden' maar de 'mogelijkheden' staan in culturele activiteiten centraal, zo is de beleving van (kwetsbare) jongeren. Dit wetende wordt verder verkend wat kunst en cultuur betekenen voor jongeren in kwetsbare posities en op welke manier kunst en cultuur voor hen het beste vormgegeven kunnen worden.

Sommigen vinden dat je hier bedachtzaam mee om moet gaan. Zoals Cousée en Roets (2011) van de Universiteit Gent: 'Vrijetijds participatie is geen hulpverlening en kan of moet dit ook niet zijn. Vrijetijds participatie biedt wel een spiegel voor wat er zich afspeelt op andere levensgebieden in de niet-vrije tijd (arbeid, hulpverlening...).'

Praktijkcase Babel: Art United

Doelgroep:	Creatief talent tussen 10 en 20 jaar
Kunstdiscipline:	Muziek, dans, theater, kunst & crew
Organisatie:	Babel (per 1 januari 2019 hebben Bibliotheek Den Bosch, Muzerije en Bureau Babel de krachten gebundeld, en zijn officieel gefuseerd tot een nieuwe organisatie onder de naam Babel)
Locatie:	Den Bosch
Geïnterviewde:	Leonie Gossens, Projectleider Leren, Maken, Doen
Kijk voor meer informatie op: www.babeldenbosch.nl of op social media #studi073 & #artunitedfestival	

Wat is het en hoe werkt het?

Creatief talent is er om ontdekt te worden, te laten groeien, te koesteren en om te laten zien. Om die reden organiseert Studi073, het jongerenplatform van Babel, Art United. Jongeren kunnen bij dit project hun creatieve talent ontwikkelen en gecoacht worden door professionals. Via de website van Babel kunnen jongeren, met een interesse voor muziek, dans, theater, beeldende kunst en andere kunstvormen of crew, zich kosteloos aanmelden.

Leonie: 'Vandaag is de kick-off en over een maand of vier hebben we de eindpresentaties. Dat is ook wel een beetje de juiste spanningsboog voor de jongeren. In die periode krijgen ze zes workshops. Dat is dus niet iedere week. De weken tussen de workshops in is er een vrije inloop voor mensen die willen oefenen. [...] We beginnen met een gezamenlijke start: met deelnemers, coaches en crewleden. Dat is vaak prettig chaotisch: een grote groep en veel nieuwe gezichten. Daarna worden ze al snel ingedeeld in de vijf groepen en gaan ze mee met hun cultuurcoach. Maar er kan nog van alles wijzigen later.'

Uiteindelijk wordt de periode afgesloten met het Art United Festival. De jongeren kunnen daar hun werk in een expo presenteren of hun talent op het podium laten zien. Jongeren die liever achter de schermen actief zijn werken mee aan de organisatie van het festival.

Wie begeleiden het?

Art United is bedacht door Gwendolyn Dijkstra, crewmember van Studi073. Dit soort initiatieven draaien zoveel mogelijk op de ervaring, het enthousiasme en de energie van jongeren zelf. Leonie: 'Vaak werken we met stagiaires sociaal maatschappelijke opleidingen, bijvoorbeeld cmv-studenten, en vrijwilligers. Deze laatste zijn vaak scholieren, die we kennen van de editie van het jaar daarvoor. De begeleiding van de workshops is in handen van culturele professionals, de coaches en junior coaches (vaak oud deelnemers). De indeling van de vijf allround disciplines is gemaakt door een stagiaire. Jongeren moeten uit zo'n breed mogelijk aanbod kunnen kiezen, aansluitend bij belevingswereld en laagdrempelig aangeboden. Tegelijkertijd moeten de kosten beheersbaar blijven. Je kunt geen 10 docenten inzetten helaas.' De crewleden worden begeleid door de crewcoach van Studi073, Kyra Sijsma.

Wat heb je ervoor nodig?

Behalve goede mensen zijn er vooral geschikte ruimtes en flexibel inzetbare faciliteiten nodig om Art United tot een succesvol einde te brengen. Babel heeft de beschikking over een mooie locatie midden in de historische binnenstad. Daar zijn ruimtes van verschillend formaat: kleinere voor de workshops en grotere voor bijvoorbeeld de gezamenlijke kick-off en het afsluitende festival. Verder werken we ook graag en regelmatig samen met Jongerencentra op locatie in de wijken.

Wat is het resultaat?

De missie van de organisatie van Art United is samen ontdekken, uitproberen en creatief en persoonlijk groeien. Participatie en samenwerking vormen de kern.

Leonie: 'Meedoen, ervaren en beleven vindt de gemeente belangrijk en wij ook. Het is belangrijk dat jongeren niet afvallen maar mee blijven doen. [...] Art United is dan ook een succes als er veel jongeren meedoen. Daar begint het mee. Aan talentontwikkeling gaat participatie, uitproberen en experimenteren vooraf'

Tijdens Art United ligt de nadruk op samenwerken en ontdekken wat leuk is en niet zozeer op het aanscherpen van bepaalde skills. Omdat dit concrete doel voor de jongeren ontbreekt wordt deelname door de jongeren soms als 'onduidelijk' ervaren. Leonie: 'Het is geen les waarin aan een vaste reeks (kunstzinnige) competenties wordt gewerkt. Het heet United omdat het de bedoeling is dat er samengewerkt en geleerd wordt, maar soms is dat gewoon moeilijk. Je eigen dingetje doen voelt vaak veilig, maar als je samen gaat werken moet je daarvan afwijken en ga je nadenken. We bieden veel keuzevrijheid: deelnemers kiezen zelf een kunstdiscipline en wat ze daarin willen leren over zichzelf en op kunstzinnig vlak. Dat betekent aan het begin van een nieuwe editie altijd even wederzijds aftasten en onderzoeken hoe er in de workshops gewerkt gaat worden; zowel voor de deelnemers, de crew als de coaches. om dit in goede banen te leiden, maken we aan het begin van het project heel duidelijk wie we zijn en wat ze van wie kunnen verwachten de komende tijd. Zo creëren we bij de kick-off een helder kader waar binnen gewerkt wordt dat leidt tot een zichtbaar eindresultaat. Daarna begint dan meer de coaching en de samenwerking. [...] Ik heb van mijn welzijnscollega's in de afgelopen jaren geleerd dat samenwerken en vrienden worden langzaam moet groeien. Zeggen dat ze 'vanaf nu een leuke groep moeten zijn', werkt niet. Je kunt natuurlijk wel het goede voorbeeld geven. En het vraagt wat van de docenten, niet iedereen is hiervoor in de wieg gelegd. Goed contact en een goede afstemming zijn belangrijk.'

Wat de deelnemers vinden van Art United, wordt achterhaald via een door henzelf opgezet en uitgevoerd onderzoek. Er is in het begin een nulmeting, vervolgens een tussentijdse monitoring en na afloop een eindmeting bij de deelnemers. Verder wordt de feedback van de coaches verzameld en wordt er een aantal diepte-interviews afgenomen, als aanvulling op de cijfers. De resultaten worden gebruikt om aan de subsidiegever te laten zien dat de doelstellingen zijn bereikt maar zijn vooral bedoeld om te kunnen achterhalen of het project goed aansluit bij de wensen van de deelnemers.

Leonie: 'Ik vind het inhoudelijk belangrijk om mee te doen aan dit soort onderzoeken omdat we de kwetsbare jongeren graag willen bereiken. We willen ze motiveren en inspireren met dit project en kansen bieden om zichzelf te ontwikkelen. Het is belangrijk om niet alleen tegen

de subsidiegever te zeggen: 'Er is budget nodig voor een nieuw project. Het is ook belangrijk om goed onderzoek te doen naar de effecten. We hebben het gevoel dat het werkt (dat horen we ook wel in de wandelgangen terug), maar er structureler naar kijken en je werkwijze aanscherpen is altijd goed.'

Uit de rapportages van de afgelopen jaren komt duidelijk naar voren dat de gestelde doelen van Art United gehaald worden. Voor de meeste jongeren is het een (zeer) positieve ervaring. Een groot gedeelte geeft aan dat ze nieuwe technieken hebben geleerd, maar het belangrijker vinden dat ze het gezellig hebben gehad en nieuwe mensen hebben ontmoet, met dezelfde interesses.

Hoe is het project gefinancierd?

De organisatie wordt voornamelijk gesubsidieerd vanuit de gemeente. Vanwege het belang dat de gemeente hecht aan het bereiken van (kwetsbare) jongeren en talentontwikkeling, ontvangt Babel aparte projectsubsidie voor Art United. Om het project succesvol uit te kunnen voeren worden de uren van de projectleider en crewcoach door de organisatie aangevuld. Er is geen apart deel van het budget gelabeld voor talentontwikkeling, want talentontwikkeling is onderdeel van alles wat we doen: onderwijs, community art en amateurkunst. En we hebben sponsoren, die bijvoorbeeld prijzen leveren, materiaal om het festival mee aan te kleden en eten en drinken.'

Toekomstmuziek

Voor jongeren die de smaak te pakken hebben gekregen, heeft Studi073 verschillende activiteiten in de aanbieding, zowel voor als achter de schermen. Leonie: 'We hebben bijvoorbeeld het programma IkBand, waarin jongeren in 2 maanden toewerken naar een optreden met hun eigen (nieuwe) band. En bij Citytrainer Cultuur worden jongeren verder gecoacht in zelf activiteiten bedenken en opzetten. Art United is vooral een veilige haven om dingen uit te proberen en samen met anderen (creatief) plezier te maken. Maar we hebben ook projecten waar de ondersteuning door professionals meer specifiek gericht op de skills en het talent en een mogelijke creatieve vervolgopleiding of carrière.'

Tip van Leonie

Jongeren zijn heel verschillend en er zijn (veel) jongeren die liever niet in de spotlights staan. Om goed aan te sluiten op een brede doelgroep wordt ook met deze jongeren bij Art United rekening gehouden. Leonie: 'Belangrijk is dat je je ook kunt inschrijven als crewlid, voor het geval je niet op het podium wilt staan of het belangrijk vindt om de dingen achter de schermen te leren. Dat mag ook.' Crewleden ondersteunen de coaches bij workshops en helpen mee in de organisatie van het festival. In plaats van creatieve workshops nemen de crewleden deel aan crewmeetings. Daar leren ze wat voor taken en verantwoordelijkheden er zijn en kunnen ze deze uitproberen en oefenen.

Het verhaal van Sjoerd (20 jaar, praktijkcase Babel)

Wie is Sjoerd?

Wanneer je met Sjoerd (20 jaar) praat, gaat het al snel over zijn grote passies: muziek, fotografie en film. Hij kijkt graag video's, bijvoorbeeld op YouTube, maar is ook veel bezig met fotograferen en film. Sjoerd: 'Ik vind de vlogs van Casey Neistat heel goed. Ik heb zelf ook wel eens gevlogd, maar daarvoor moet je een heel interessant leven hebben en dat is bij mij niet echt zo. Casey woont in New York en dan zie je bijvoorbeeld dat hij met z'n Boosted Board door New York rijdt. Dat is sowieso al indrukwekkend. Hij heeft ook een documentaire gemaakt over de muzikant Shawn Mendes. En hij werkt met Samsung samen. Een keer ging hij, toen er veel sneeuw lag, achter een auto snowboarden door de straten. Nu is Casey een *'creators space'* aan het opzetten, waar iedereen kan komen en dingen kan maken. Dat vind ik interessant.'

Sjoerd woont ruim een jaar op zichzelf in Den Bosch. Hij krijgt wat hulp om zijn leven goed op de rit te krijgen. 'Thuis ging het wel goed, maar toen kwam deze kans. Ik woon onder begeleiding, vanwege m'n autisme. We zijn nu aan het trainen zodat ik op mezelf kan wonen en dat betekent bijvoorbeeld dat ik op een vast moment opruim. Ik doe liever andere dingen, maar hier hebben we afspraken over gemaakt.'

Bij de creatieve vakschool Sint Lucas in Eindhoven volgt Sjoerd een opleiding op het gebied van Digital Publishing en DTP. Zelf noemt hij het liever 'drukwerkvormgeving', omdat mensen dat beter snappen. Momenteel loopt Sjoerd stage bij de provincie Brabant. 'Ik maak het drukwerk voor de provincie. Omdat de provincie een eigen huisstijl heeft, kan je niet zo veel fout doen. Ik kan me soms niet zo goed concentreren en dat merk ik op m'n stage bij de provincie ook wel eens. Ik moet daar veel netwerken en dat vind ik soms lastig. Als je met film of fotografie bezig bent, heb je ook veel met mensen te maken, maar dat gaat eigenlijk wel goed.'

Wat heb je gedaan?

Jongerenplatform Studio73 organiseert jaarlijks Art United. Jongeren kunnen zich op dit project inschrijven bij vijf verschillende disciplines. Er zijn workshops en aan het eind is er een expositie. Afgelopen jaar deed Sjoerd mee in de categorie 'beeldend'. Zijn interesse werd gewekt toen hij in 2016 bij wat vrienden ging kijken die bij Art United bezig waren met muziek. Hij leerde projectleider Leonie Gossens kennen en maakt sinds die tijd regelmatig foto's bij activiteiten van Studio 73. Sjoerd: 'Ik kwam hier toen kijken, om m'n vrienden te supporten. En toen dacht ik: 'Dit lijkt me wel wat'. Toen ging ik ook bij de IkBand foto's maken. Om de zoveel tijd heb ik hier wel iets om te doen: foto's maken of exposeren.'

Afgelopen jaar is Sjoerd bij Art United bezig geweest met het maken van een documentaire: 'Ik dacht op een zeker moment: 'Ik ga een film maken en dan ga ik gewoon ieders proces filmen'. De mensen die muziek maken ging ik interviewen en ik heb ook coaches geïnterviewd. Ik heb gevraagd wat ze ervan vinden en daar heb ik met sfeerbeelden een totaalplaatje van gemaakt.'

Wat vind je van Art United?

De eerste workshop was voor Sjoerd geen groot succes: 'De eerste les viel tegen want we gingen van krantenknipsels een collage maken. Dat is iets waar ik op school al mee doodgegooid ben.'

Ook bij de volgende workshops gaat Sjoerd het liefst zijn eigen gang, maar hij geeft wel aan dat hij uiteindelijk veel heeft gehad aan zijn deelname. Sjoerd: 'Het was in het begin wel spannend want er waren allemaal nieuwe mensen. Ik heb toen gezegd dat ik liever een film wilde maken en dat vonden ze prima. Ik moest bij de workshops alleen even zeggen dat ik ergens anders was. Van de coaches van beeldend kreeg ik dan soms wat advies. Dat was tijdens de workshops, dus dan gingen we meestal ergens apart zitten. [...] Ik heb veel tips en adviezen gekregen bij het filmen. Bijvoorbeeld over het volume of de volgorde van de beelden. De activiteiten zijn wel goed geweest voor m'n autisme. In netwerken ben ik al best goed. Ik durf inmiddels makkelijk op iemand af te stappen en ermee te praten. Of met een idee te komen, omdat ik weet dat geen enkel idee fout is. Ik heb het met een vriend over Art United gehad. Dat het tof is om mee te doen en dat het heel inspirerend is om met andere mensen samen te werken. Maar hij is het niet gaan doen, omdat hij te druk was met andere dingen.'

Hoe ziet je leven er over vijf jaar uit?

Sjoerd: 'Dan wil ik samenwonen met m'n vriendin. En ik wil een kantoor hebben met mensen in dienst. Ongeveer vijf mensen. Niet dat als je ons mailt dat je dan langs heel veel mensen moet, want daar erger ik me altijd mateloos aan. Met mijn kantoor wil ik uitingen maken voor social media, fotografie en film. Ik wil na mijn opleiding ook nog wel doorstuderen richting 'concept'. Waar weet ik nog niet.'

5 Effecten van cultuur op jongeren in kwetsbare posities

Nu we weten wat de elementen zijn van een goed werkzame praktijk voor (kwetsbare) jongeren, rijst de vraag welke effecten die hebben op de ontwikkeling van jongeren in kwetsbare posities. In onze zoektocht zijn we weinig onderzoeken tegengekomen die effecten (op langere termijn) kwantitatief in kaart brengen. De onderzoeken die we hebben gevonden proberen met name iets te zeggen over de effecten, door in kaart te brengen:

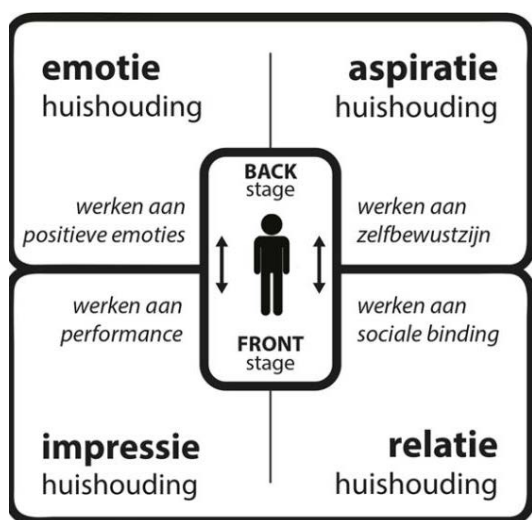
- wat de motivaties van de jongeren zijn om deel te nemen
- hoe hun beleving is van de culturele activiteit
- wat de observaties zijn van de betrokken professionals

De onderzoeken laten tezamen een duidelijk beeld zien van de impact van culturele activiteiten op (kwetsbare) jongeren.

We starten met enkele theoretische noties over de ontwikkeling van (kwetsbare) jongeren en de rol van kunst en cultuur daarin. Vervolgens beschrijven we de uitkomsten van enkele effectonderzoeken.

5.1 Front- en backstagehuishouding van jongeren

Kooijmans (2016) deed onderzoek naar de werkende mechanismen van de projecten Doelbewust en R-Newt: twee talentontwikkelingsprojecten voor (potentieel) delinquente jongeren. De effecten werden bestudeerd op het niveau van vier aandachtsgebieden die in Kooijmans' proefschrift de 'frontstage- en backstagehuishoudingen' worden genoemd. Frontstage betreft de impressie- en relatiehuishouding. In de frontstagehuishouding ontdekken jongeren hoe zij met hun performance overkomen op anderen, en hoe zij steunende en stimulerende relaties kunnen opbouwen. De backstagehuishouding gaat over de emotiehuishouding (hoe kunnen risicjongeren succes en trots ervaren?) en de aspiratiehuishouding (wat willen zij in de toekomst bereiken en hoe kunnen zij hun dromen en doelen realiseren?).

Hoe jongens 'van de straat' omgaan met het spanningsveld tussen de frontstage- en backstage-huishoudingen zegt veel over het risico op delinquent gedrag of de kans op conformisme. De volgende risico-en-kansentaxonomie is ontwikkeld en opgenomen in het proefschrift:

- Risicovol: jongens die zich conformeren aan de kernwaarden van de straat en criminaliteit niet afwijzen. Backstage en frontstage vallen bij deze jongeren samen. Er is onvoldoende spanning die aanzet tot (gedrags)verandering. Het risico op delinquent gedrag is groot.
- Kansrijk: jongens die zich graag stoer gedragen naar de masculiene codes van 'de straat', maar zich backstage oriënteren op de mainstreamwaarden in onze samenleving. Er is een gezonde spanning tussen de frontstage- en backstagehuishoudingen. De kans dat zij in de criminaliteit terecht komen is klein.
- In between: jongens die loyaal willen zijn aan de straat én aan de mainstreamwaarden. Bij hen zijn er voortdurend 'botsingen' tussen de frontstage- en backstagehuishoudingen omdat de waardenkaders van de straat, van school en van thuis in hun binnenwereld met elkaar concurreren (El Hadioui, 2011). Jongens met een in-betweenprofiel zijn kwetsbaar omdat ze het masculiene gedrag van criminele rolmodellen graag imiteren, wat tot delinquentie kan leiden. Tegelijkertijd zijn zij kansrijk, omdat er in de basis voldoende spanning is tussen de frontstage- en backstagehuishoudingen en deze jongens zich ook relatief gemakkelijk laten verleiden tot een positieve talentontwikkeling.

Volgens de jongerenwerkers betrokken bij dit onderzoek, dragen talentprojecten bij aan algemene praktische en sociale vaardigheden, waardoor jongeren beter weerstand kunnen bieden aan de negatieve invloeden van de straat en zij meer kansen hebben op maatschappelijke participatie en sociale stijging (impressiehuishouding). Ook claimen de werkers dat deelname aan talentprojecten de relatiehuishouding raakt. Meedoen levert volgens hen steunende en inspirerende relaties op.

Door te werken aan de emotiehuishouding denken jongerenwerkers een tegenwicht te bieden aan de negatieve emoties die de prestatiegerichte samenleving bij jongeren oproept: gevoelens van afwijzing, uitsluiting, faalangst, boosheid en afgunst. Tot slot claimen jongerenwerkers dat de projecten bijdragen aan het vermogen om te aspireren, de zogeheten vierde huishouding. Het idee is dat jongeren, die hun sterke kanten en ambities ontdekken, zich realiseren dat criminaliteit hun doelen niet dichterbij brengt. De overtuiging van de werkers is dat een groter zelfbewustzijn en zelfvertrouwen en een positiever toekomstbeeld risicojongeren eerder op het rechte pad houden.

5.2 Het sociocultureel perspectief: hoe onderwijs de identiteitsontwikkeling van jongeren beïnvloedt

In de studie 'Exploreren kun je leren' (Verhoeven e.a., 2017) zijn verschillende onderzoeken bekeken naar hoe onderwijs de identiteitsontwikkeling van jongeren beïnvloedt. De onderzoekers concluderen dat scholen en leraren soms onbedoeld de identiteitsontwikkeling van jongeren beïnvloeden via 'verborgen boodschappen':

- via selectiepraktijken, die zowel plaatsvinden op het niveau van het onderwijssysteem (de verdeling van leerlingen over schooltypen) als op school- en klassenniveau (bijvoorbeeld differentiatie in de klas).

- die impliciet aangeven wat er van leerlingen op school wordt verwacht en welke leerlingen daaraan (kunnen) voldoen. Een voorbeeld is de boodschap dat je snel moet kunnen werken om een goede leerling te zijn.
- die laten merken wat er van bepaalde leerlingen wordt verwacht (bijvoorbeeld dat meisjes minder geïnteresseerd zijn in wiskunde).

Daarnaast zijn de normen van leeftijdgenoten van invloed op de identiteitsontwikkeling van jongeren (bijvoorbeeld dat je niet teveel je best moet doen voor school als je populair wilt zijn).

Daartegenover stellen de onderzoekers dat onderwijs de identiteitsontwikkeling van jongeren ook bewust en bedoeld kan ondersteunen. Dit kan door leerlingen 'exploratieve leerervaringen' te bieden:

- exploratie in de breedte: nieuwe identificatiemogelijkheden
- exploratie in de diepte: leerlingen kiezen identiteiten (bijvoorbeeld een science-, technologie-, wiskunde-, of een bepaalde beroepsidentiteit) die ze verder willen exploreren
- reflectieve exploratie: leerlingen worden uitgenodigd om te reflecteren op eerdere identificaties en op hun eigen identiteitsontwikkeling

Ze stellen dat dit onder andere geboden kan worden door kunstonderwijs.

5.3 De gevonden effecten

5.3.1 *Risicjongeren: delinquent gedrag*

Het onderzoek van Kooijmans (2016) dat uitgaat van de frontstage- en backstagehuishouding laat enkele effecten zien. Uit het onderzoek blijkt dat deelname aan de talentprojecten bijdraagt aan het weerstaan van criminaliteit (resistance) bij jongens die weliswaar een verhoogd risico op delinquentie hebben, maar (nog) geen delicten plegen. Op hen zijn zogenoemde primaire preventiedoelen van toepassing. Ook voor jongens met beginnend delinquent gedrag, voor wie secundaire preventiedoelen gelden, is deelname aan de projecten werkzaam. Voor jongens met een hoog risicoprofiel echter, voor wie tertiaire preventiedoelen gelden omdat zij al delicten hebben gepleegd, lijken de projecten het risico op delinquentie niet te verminderen.

5.3.2 *Jongeren uit de jeugdzorg*

Stichting De Cultuurkantine in Breda verbindt kinderen en jongeren uit de jeugdzorg aan een kunstenaar. In het project Dossier 3.0 (Kunstkameraden) van De Cultuurkantine gaan een professionele kunstenaar en een jongere tien weken lang samen een kunstwerk maken (zie ook Praktijkcase Kunstkameraden). Dit project is geëvalueerd (Hulskotte-van der Wolff, 2015) door semigestructureerde interviews af te nemen bij jongeren van 13 tot 16 jaar, hun netwerkleden en de kunstenaars. Uit de evaluatie blijkt dat de meerwaarde van Dossier 3.0 vooral zit in de individuele begeleiding van de jongeren. Daarnaast biedt het project jongeren de kans om uit de wereld van de jeugdzorginstelling en in de wereld van de kunstenaar te treden. Het levert hen toegang tot andere (sociale) netwerken en biedt hun kansen hun sociale vaardigheden verder te ontwikkelen. De jongeren die deelnemen ervaren meer trots en zelfvertrouwen en het netwerk rond de jongeren wordt positief beïnvloed. De onderzoekers concluderen: 'Het project levert jongeren meer motivatie, zelfstandigheid en zelfvertrouwen op. Het biedt mogelijkheden tot creatieve ontplooiing waardoor het verleden op een andere manier verwerkt kan

worden. De vertrouwensband met een kunstenaar geeft de jonge deelnemers zelfvertrouwen en een gevoel van trots. Met de handen werken, zeker in een andere ruimte dan de instelling, heeft een ontspannen en soms therapeutische werking op de deelnemers.'

5.3.3 Jonge vluchtelingen

Een andere groep van jongeren in kwetsbare posities zijn minderjarige vluchtelingen. In het artikel in *Zicht op actieve cultuurparticipatie* wordt uiteengezet met welke problematieken zij kampen en hoe actief bezig zijn met kunst hen kan helpen (Huf & Schemmel, 2016). Onder vluchtelingen komen depressies, zelfmoordneigingen, misbruik van stimulerende middelen en lichamelijke klachten zeer veel voor, vaak als gevolg van PTSS. Hoewel het echte therapeutische werk uitsluitend aan geschoolde psychologen en traumapedagogen voorbehouden moet blijven, kan culturele vorming wel een bijdrage leveren aan het belangrijke proces van stabilisering. Door samen met de kinderen en jongeren te werken aan hun talenten, hun positieve belevenissen en hun herinneringen naar boven te halen en deze als hulpbron in te zetten (de zogeheten 'oriëntering op hulpbronnen'). Dit proces biedt tegenwicht aan hun innerlijke schrikbeelden en zorgt ervoor dat ze technieken leren waarmee ze tot rust kunnen komen. 'Zo kunnen jonge mensen op kunstzinnige wijze aan de slag gaan en datgene tot uitdrukking brengen waarvoor woorden tekortschieten. Daardoor worden ze zicht- en hoorbaar als individuen, met een verleden, een heden en een toekomst'. Huf & Schemmel stellen daarnaast dat het buitenschoolse culturele vormingswerk hun persoonlijke talenten belicht, waarbij ze cruciale vaardigheden, fundamentele vakkennis en waarden opdoen die van doorslaggevend belang zijn voor hun maatschappelijk bestaan en carrière. Zo worden ze gestimuleerd aan het maatschappelijk leven deel te nemen.

5.4 Résumé: de effecten op jongeren in kwetsbare posities

Culturele activiteiten kunnen effecten hebben op attitude, vaardigheden en gedrag van jongeren in kwetsbare posities. Veel van de onderzoeken geven indicaties voor effecten op attitude en vaardigheden. Zo blijkt uit diverse onderzoeken onder kwetsbare jongeren dat deelname aan de onderzochte culturele activiteiten bij de jongeren een positief effect heeft op:

- het zelfbeeld/zelfinzicht
- de sociale vaardigheden (het inlevingsvermogen)
- het nemen van verantwoordelijkheid (voor hun eigen proces)
- het doorzettingsvermogen
- het concentratievermogen
- het leervermogen
- het sociale netwerk

Het onderzoek van Kooijmans (2016) toont aan dat er ook effecten op het gedrag van deze jongeren zijn. Het toont aan dat het talentontwikkelingsproject onder bepaalde omstandigheden een preventieve werking heeft bij jongeren die risicogedrag vertonen.

Praktijkcase Antipesto – Storytellers-filmproject

Doelgroep:	Jongeren van 10 tot 25 jaar
Kunstdiscipline:	Film, muziek, mode; voetbal/sport
Organisatie:	Stichting Antipesto
Locatie:	Vlaardingen
Geïnterviewde:	Brian Silos, Coördinator/initiator

Kijk voor meer informatie op: <https://antipesto.nl/>

Wat is het en hoe werkt het?

Brian Silos heeft een bewogen leven achter de rug en gebruikt zijn levenservaring bij het begeleiden van jongeren. Hij vertelt over zijn initiatief: 'Antipesto is begonnen als een advies- en meldpunt rondom pesten, maar we zijn echt een *social-right-movement* geworden voor empowerment en bewustwording. Wij vinden dat iedere jongere recht heeft op non-formele educatie, zoals ook in het Europees handvest staat. Zij moeten in een veilige omgeving hun talenten kunnen ontplooiën.'

Die veilige omgeving is het gebouw van Antipesto dat jongeren zelf hebben ingericht met een gameroom, een bioscoop, muziekstudio en filmopnamestudio. Maar Antipesto is ook te vinden in de wijken van Vlaardingen waar straatambassadeurs de oren en ogen van de wijk zijn.

Brian: 'Via hun interesses kun je jongeren belangrijke vaardigheden leren. Het project dat ik persoonlijk echt cool vind is het Storytellers-filmproject. Dit is ons succesverhaal. Het is een project waar jongeren elkaar niet bekijken op hun falen, maar op hun kunnen. Zij krijgen de regie. De groep krijgt een introductie. Daarin worden afspraken gemaakt die te maken hebben met normen en waarden. We maken verbinding met de jongeren door te vertellen over onze eigen achtergronden en struggles. We vertellen hun over de wereld op een filmset en dat elke rol van waarde is. We vertalen dat vervolgens naar hun rol in het dagelijks leven. Ze kiezen de rol die ze willen spelen of de functie zij voor zichzelf zien op de filmset. Ze krijgen workshops op het gebied van cameratechniek, acteren en regie. Hierna krijgen ze een thema en opdrachten die in de film verwerkt moeten worden. De opdrachten hebben veelal te maken met normen en waarden. Hoe ga je om met..., of wat doe je als....?' Ze maken het script en krijgen dan de regie om, onder onze begeleiding, zelf de film te maken.'

Wie begeleiden het?

Het team van Antipesto is een community. Docenten zijn ervaringsdeskundigen en werken grotendeels als vrijwilliger. Brian: 'We geloven heel erg in de *peer-to-peer*-aanpak.' Bij het Storytellers-project worden acteertrainingen verzorgd door actrice Hadewiena Scholten. Camera- en regietechniek doen Brian, Ryan van der Velde, Hassan Mohammed en Ivandro Marinho. De rol die Brian vooral vervult is die van coach voor de jongeren, docenten en projectleiders. Hij spreekt hun taal, vanuit zijn verleden als bendelid, internationaal hiphopartiest, voetbaltrainer en pedagogisch werker: 'Ik kan mij snel inleven en werk op een informele manier, maar

wel met overwicht. Mijn straatleven kon ik achter mij laten door mij te verplaatsen in degenen die ik pijn deed. Dit werk vraagt veel communicatieve en empathische skills.'

Wat is het resultaat?

Een mooi eindproduct is van belang, maar vooral het proces telt: 'Er gebeurt van alles. We coachen en begeleiden en waar dingen mis gaan vertalen wij dit naar gebeurtenissen in het leven en hoe je daar het beste mee om kunt gaan. Zij merken dat ze onderdeel zijn van een geheel en dat hun inzet van belang is voor het slagen. Zo groeien ze in het dragen van verantwoordelijkheid. De norm is respect. Maar iedereen geeft er een andere invulling aan, omdat iedereen vanuit zijn eigen perspectief, referentiekader en culturele conditionering kijkt naar de norm. Daardoor leren de jongeren dat niemand vreemd is, maar iedereen uniek.

Het mooiste effect vind ik dat jongeren de boodschap meedragen en na maanden nog praten over de filmprojecten. Dat ze zich aansluiten bij Antipesto om meer te leren en zich inzetten als vrijwilliger voor andere jongeren. In Vlaardingen zijn wij de partij met de meeste jonge vrijwilligers! Dat vind ik erg bijzonder en een mooi effect van wat wij hebben bereikt.'

Hoe is het project gefinancierd?

Brian: 'Wij hebben geen structurele subsidie, wel projectsubsidies. We reageren bewust niet op aanbestedingen van de gemeente, omdat we onafhankelijk en flexibel willen blijven. Wel krijgen we voor veel projecten geld van het Fonds Schiedam Vlaardingen. Van lokale ondernemers krijgen we steun in natura. En verder hebben we inkomsten via crowdfunding.'

Specifiek voor de filmprojecten is er samengewerkt met Kinoonik Nederland, een wereldwijd netwerk van filmmakers en liefhebbers.

Toekomstmuziek

Graag zou Stichting Antipesto haar werkwijze delen met het reguliere onderwijs, jongerenwerk en de *social-work*opleidingen. Ook onderzoek naar haar werkwijze is welkom, zodat het jongerenwerk 'naar een volgend level' kan worden gebracht. Brian: 'De overheid zou meer moeten investeren in het bruto-geluk van jongeren in plaats van veel geld uit te geven aan dure zorg. Dit levert geld op in plaats dat het veel geld kost.'

Tip van Brian

'Je moet dit niet zien als een baan, maar als een deel van je leven. Je moet onvoorwaardelijke inzet tonen, warmte en begrip. En transparant zijn, want ze voelen het direct als het niet echt is. Jongeren reageren ook op mijn levensverhaal als hiphopartiest. Daardoor voelen ze zich serieus genomen.'

Praktijkcase Dynamo Jeugdwerk – Raak en Energy Moves

Doelgroep:	Raak: jongeren van 16 tot 23 jaar; Energy Moves: jongeren van 8 tot 14 jaar
Kunstdisciplines:	Dans, theater, rap, DJ'en
Organisatie:	Dynamo Jeugdwerk, onderdeel van Lumens
Locatie:	Eindhoven
Geïnterviewden:	Dave van de Berg, manager Jeugd; Terence van Lange, Danser-docent; Nina Dumoulin, Danser-docent en Gijs van Dijsseldonk, Jeugdwerker

Kijk voor meer informatie op: <http://www.dynamojeugdwerk.nl/>

Wat is het en hoe werkt het?

Bij Dynamo Jeugdwerk Eindhoven sluiten ze op een eigentijdse manier aan bij de interesses van jongeren om hen een stap verder te brengen. 'Inspireren – leren – werken' heet deze methode. Dave van de Berg, manager Jeugd bij Dynamo Jeugdwerk Eindhoven: 'De werkwijze is effectief omdat het meer is dan zomaar een methodiek. Het is een manier van denken en bewegen die bij de doelgroep tot de verbeelding spreekt en hen aanzet tot een actieve bijdrage die leidt tot bijzondere succeservaringen.' De artiesten/dansdocenten Terence en Nina vertellen ons over het project Raak. Jeugdwerker Gijs vertelt over de maandelijkse tienerdisco Energy Moves. Het zijn twee van de vele projecten die Dynamo Jeugdwerk heeft ontwikkeld.

Terence: 'Project Raak laat jongeren voor wie dat niet zo vanzelfsprekend is, een theaterervaring opdoen. Deze jongeren spreken slecht Nederlands of pikken dingen niet zo snel op. Ik zie hoeveel trots het werken aan de show in hun levens brengt en dat maakt mij weer trots.'

Nina: 'Leerlingen van School23 maken een voorstelling met dans, rap of toneel. Ze hebben allemaal een rugzak en het is heel mooi als je hun verhaal op het podium krijgt. Ik laat ze dat verhaal vertellen met dans.' Raak startte met zes workshopdagen, waaraan in totaal 500 leerlingen deelnamen. Uiteindelijk zijn er 25 overgebleven voor de voorstelling. Daarin kwamen de verschillende disciplines samen. 'Het verhaal halen we uit de jongeren. Wij praten met hen, luisteren goed. Wat willen zij vertellen?'

Energy Moves is de maandelijkse tienerdisco. 'Maar het is meer dan dat', vertelt Gijs. 'Het is een plek waar mensen bij elkaar komen om elkaar te ontmoeten en geïnspireerd te raken. Er staat altijd een artiest te draaien achter een DJ-tafel en dat zuigt een hoop jongeren aan die denken: 'Hé, dat is vet, daar wil ik wel meer van weten'. Op scholen organiseren we voorafgaand aan iedere editie een korte minisessie, met een draaitafel en een danser. De jongeren komen er altijd omheen staan en dan delen we flyers uit. Zo weten ze wanneer Energy Moves plaatsvindt. Het project is tot stand gekomen door moeders die met een idee kwamen. Bijzonder is dat er heel veel vrijwilligers aan Energy Moves verbonden zijn, met name moeders. Zij zijn sleutelfiguren met een groot netwerk en dat werkt heel goed. Die moeders zijn zelf naar ons toegekomen omdat ze iets wilden organiseren. Bij de disco is het de bedoeling dat de jeugd mee-organiseert. Ook kunnen ze een DJ-cursus volgen. Zo kunnen ze een heel cool T-shirt verdienen.

Dan moeten ze wel drie keer meegedaan hebben. Daar zit dan hun ontwikkeling in en ik coach ze daarbij. Als ze een shirt hebben verdiend zijn ze daar zo trots op dat ze er een foto van maken.'

Wie begeleiden het?

Het project Raak is begeleid door autodidacten Terence en Nina. Terence trainde met vrienden in de gymzaal van Woensel en begon al op 13-jarige leeftijd met lesgeven: 'Dat is wel typerend voor de breakdance-wereld, want er valt geen certificaat te behalen in breakdance. Uiteindelijk ben ik via Angelo Martinus bij Dynamo beland waar ik een cursus didactiek heb gevolgd. Ik geef hier vaste lessen en workshops en ben de huispresentator.'

Nina danst al vanaf jonge leeftijd en volgde de studies toegepaste psychologie en communicatie. Dus ze heeft geen dansopleiding gedaan. Bij Dynamo kwam ze bij toeval terecht: 'In eerste instantie ben ik bij Female Funk gaan kijken en heb ik daar lesjes gevolgd. Maar ja, ik leer snel en ben snel verveeld. Dus toen wilde ik meer en hebben ze me als docent ingezet. Bij een project als Raak voel ik me altijd meer coach dan docent.'

Gijs ontwikkelde zich vooral tot een enthousiaste organisator: 'Ik zie mijn werk als iets heel breed: de jeugd inspireren en een plek geven, een leer-werkomgeving creëren waarbinnen zij zich kunnen ontwikkelen en hun vaardigheden kunnen aanscherpen. Dat kan in de diverse disciplines zijn waar ze in geïnteresseerd zijn, met name bij de vrijetijdsbesteding buiten school. En daar dan helemaal op los gaan, zeg maar. Ik probeer het vlammetje te vinden bij de jongeren en daarmee aan de slag te gaan. Ik vind heel veel leuk: sport, muziek, festivals. Maar ik ben vooral een goede organisator.'

Deze professionals hebben met elkaar gemeen dat ze flexibel zijn en goed inspelen op signalen uit de omgeving. Terence: 'Als je moet werken met een diverse groep jongeren - met vaak een best ingewikkelde achtergrond - dan moet je daar op in kunnen spelen. Zonder empathisch vermogen lukt dat niet. En je moet creatief en enthousiast zijn.' Nina: 'Deze doelgroep vraagt om aanpassingsvermogen. Tuurlijk, je gaat altijd voorbereid de les in, maar bij zo'n creatieproces weet je niet hoe ze reageren. Soms geef je ze een opdracht en dan gaat er iets mis. De jongeren hebben vaak heel heftige dingen meegemaakt. Als je je niet kunt inleven dan ben je niet de goede persoon om voor zo'n groep te staan. En je moet zelfverzekerd zijn. Als je heel onzeker voor de groep van project Raak gaat staan dan ben je weg.' Gijs vult aan: 'Je bent een rolmodel en coach voor de jongeren en vrijwilligers. Er zijn er een paar die echt wel heel pittig zijn, maar als je ze apart spreekt dan is het goed te doen.'

Wat is het resultaat?

Nina: 'Project Raak levert echt iets op. Als ik kijk naar het dansen gezien is het misschien niet top maar emotioneel gebeurt er heel veel; daar haal ik mijn voldoening uit. Die kids te begeleiden tot een eindvoorstelling en ze huilend op het podium te zien staan van geluk of verdriet is geweldig. Ook het publiek is vaak helemaal ontroerd.' Terence: 'Ik vind het belangrijk om het talent dat ik zie mee te sleuren naar Dynamo. Die talenten krijgen binnen Dynamo een plek. Ze beginnen als amateurs en een aantal wordt later zelf docent. Dat is het traject: inspireren, leren en werken. Dat doet Dynamo heel goed, dat moet ik wel zeggen.'

Gijs over Energy Moves: 'Als ik dit moest verkopen aan de gemeente dan zou ik zeggen: 'Ik zorg ervoor dat de jeugd in een later stadium niet in de eerste- of tweedelijns hulp valt. Wij zijn de 'nulde' lijn die de jeugd op een laagdrempelige manier kan inspireren en coachen. Jeugd die vaak in een heel moeilijke achterstandsomgeving opgroeit. Van ons krijgen ze handvatten in het leven. Jongeren van Energy Moves ontwikkelen hun skills, maar worden ook vaak vrijwilliger of gaan leren of werken. We nemen daarin ook de participatieladder mee. Dus iemand komt binnen als bezoeker en groeit door totdat hij uiteindelijk zelfstandig is.' Met alle activiteiten bereikt Dynamo Jeugdwerk jaarlijks 180.000 jongeren.

Hoe is het project gefinancierd?

Lumens, waar Dynamo Jeugdwerk onder valt, wordt gesubsidieerd door de gemeente, voornamelijk vanuit Welzijn. Het onderdeel UrbanLab040 wordt gefinancierd vanuit Cultuur. Waar nodig worden extra sport- en cultuurfondsen of commerciële sponsors benaderd voor een financiële bijdrage. Voor het project Raak is School23 een samenwerkingspartner, evenals het Parktheater. Per project wordt actief de samenwerking gezocht met partners in de stad.

Toekomstmuziek

Dave: 'De komende jaren willen we meer in gaan steken op data-gericht jeugdwerk. Dit in samenwerking met Fontys, lectoraat Sociale Studies en Pedagogiek, waar Maike Kooijmans een van onze samenwerkingspartners is, en met de gemeente Eindhoven. De wereld verandert en digitale toepassingen worden steeds interessanter, ook voor het jeugdwerk.'

Tip van Nina, Terence en Gijs

Gedrevenheid en betrouwbaarheid worden als belangrijke eigenschappen benoemd door Gijs, Nina en Terence: 'Wat we vanzelfsprekend vinden is dat je betrouwbaar bent. Dat je je afspraken nakomt en geen verwachtingen wekt die je niet kunt naleven. In de omgang met jeugd is dat heel belangrijk. Als die daarin een paar keer teleurgesteld worden, raak je de vertrouwensband gewoon helemaal kwijt. En dan bereik je ze niet meer.'

6 Kunst en cultuur voor (kwetsbare) jongeren in de praktijk

In Nederland zijn veel verschillende projecten waarbij gebruik wordt gemaakt van kunst en cultuur om jongeren in kwetsbare posities vooruit te helpen. Het aanbod en de aanpak worden gekenmerkt door de diversiteit, maar één ding hebben de projecten gemeen: ze worden begeleid door bevlogen professionals. Om erachter te komen hoe het is om een dergelijk project te starten en te bestieren, zijn tien diepte-interviews met professionals afgenomen. Hierbij was specifiek aandacht voor de benodigde mensen en middelen. Verder staan de effecten voor de (kwetsbare) jongeren centraal en de meetbaarheid daarvan.

6.1 De doelgroep

In hoofdstuk twee is reeds aandacht besteed aan de term 'kwetsbare jongeren'. Hieruit bleek dat kwetsbare jongeren een breed begrip is. Ook bij het bezoeken van de projecten wordt duidelijk dat 'kwetsbaar' in de praktijk van alles kan betekenen. Van jongeren die onzeker zijn, tot aan jongeren met een dubbele handicap. Van jongeren met licht autisme tot aan jonge vluchtelingen. Bij sommige projecten zitten allerlei verschillende jongeren bij elkaar in een groep (zoals bij Circustheater Stoffel). In andere gevallen hebben ze meer met elkaar gemeen, zoals bijvoorbeeld bij Kunstkameraden in Tilburg, waaraan in de afgelopen editie jonge vluchtelingen aan deelnamen. Soms is de samenstelling van de groep een bewuste keuze, maar vaak heeft het (ook) te maken met de manier waarop de jongeren worden geworven en het project wordt gefinancierd.

6.2 Buitengewone organisaties

6.2.1 *Denken in mogelijkheden*

Wat de organisatie bijzonder maakt ten opzichte van regulier jongerenwerk of zorginstellingen, is dat ze vaak gericht zijn op talentontwikkeling. Het gaat er om dat de jongeren zelf ontdekken wat hun kracht is en dat zij zich, onder begeleiding, verder ontwikkelen. De hulpverlening bij zorginstellingen is volgens de respondenten primair gericht op de problemen van jongeren in kwetsbare posities en het leven met beperkingen. Veel van de bezochte initiatieven willen dit graag omdraaien en uitgaan van mogelijkheden: wat kan iemand wél, waar zit een talent?

6.2.2 *Vraaggericht in plaats van aanbodgericht*

De organisaties werken vraaggericht. Dat is volgens de geïnterviewden een belangrijk verschil met reguliere culturele instellingen. Er wordt goed gekeken naar de behoeftes van de doelgroep en daar wordt op flexibele wijze op ingespeeld. Culturele instellingen gaan vaak uit van het aanbod van de kunstenaar en missen daardoor dikwijls de aansluiting op dit soort kwetsbare groepen.

6.2.3 *Daadwerkelijk contact met (kwetsbare) jongeren*

De (diverse) groep (kwetsbare) jongeren is voor veel partijen (organisaties, overheden) vaak lastig te bereiken. De organisaties in deze studie hebben juist veel contact met deze doelgroepen, wat uitzonderlijk is. Regelmatig worden zij dan ook benaderd door andere organisaties die graag in contact willen komen met jongeren (bijvoorbeeld om hun mening te horen, om ze te werven voor een activiteit of om een bepaald product of dienst te promoten). In een aantal gevallen is de organisatie die culturele projecten organiseert voor kwetsbare jongeren ook een vraagbaak en aanspreekpunt voor lokale overheden.

6.3 **Succesprojecten**

6.3.1 *Grote diversiteit in de praktijken*

In iedere gemeente is de organisatie van culturele activiteiten voor (kwetsbare) jongeren zeer verschillend. Hoe het geregeld is hangt af van allerlei factoren, zoals het lokale politieke klimaat. Het lijkt soms ook te berusten op toevalligheden: een idee van een burger of de voorkeur van een ambtenaar. Het onderwerp, de duur, opbouw, onderdelen, samenstelling en grootte van de groep bij de verschillende bezochte organisaties en instellingen zijn zeer divers.

6.3.2 *Het culturele element*

De kern van alle projecten is dat er een vorm van kunst en cultuur wordt gebruikt om (kwetsbare) jongeren vooruit te helpen. Het culturele element kan van alles zijn. Er wordt relatief veel gebruik gemaakt van podiumkunsten, zoals muziek, dans, circus en - in mindere mate - theater. Ook wordt er bij verschillende projecten gewerkt met film en video. Over het algemeen geldt dat meedoen belangrijker is dan het resultaat. Een hoogstaand kunstzinnig product afleveren is nooit het hoofddoel. Wel wordt geprobeerd een bepaalde kwaliteit op te leveren, zodat de kans groter wordt dat het resultaat op een mooie plek aan het publiek kan worden getoond. Als dit lukt zijn de jongeren trots en groeit hun zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde.

6.3.3 *De uitvoerders en begeleiders*

Jongeren in kwetsbare posities hebben goede begeleiding nodig van ervaren professionals. Het gaat hierbij zowel om vaktechnische begeleiding van de culturele elementen als de begeleiding van het psychische, pedagogische en/of groepsproces. De uitvoerders en begeleiders zijn een rolmodel voor de jongeren. Jongeren trekken zich op aan professionals die hen serieus nemen en hun strepen verdiend hebben in de kunstdiscipline die aanbod komt tijdens de culturele activiteit. Wat ook helpt is dat sommige begeleiders zelf in kwetsbare posities hebben verkeerd en een positief verhaal hebben.

Vaak wordt gekozen voor meerdere begeleiders, die voor verschillende aspecten verantwoordelijk zijn. Dit kunnen jongerenwerkers en culturele professionals zijn. Voor deze splitsing is duidelijke gekozen bij de activiteiten van Circustheater Stoffel. Er zijn ook organisaties, zoals Cultuurhuis Kanaleneiland, waar liever (hard) gezocht wordt naar universele begeleiders, die goed zijn in zowel de sociaal-emotionele begeleiding als de culturele begeleiding. Die zoektocht

vraagt echter wel tijd: 'Het is lastig om mensen te vinden die inhoudelijk goed zijn en goed kunnen begeleiden. Maar ze bestaan wel en we hebben er een sport van gemaakt om dit soort mensen te vinden.', aldus Mieke Fransen, directeur Cultuurhuis Kanaleneiland.

6.4 De middelen

Om een succesvol project te kunnen starten voor (kwetsbare) jongeren zijn er, behalve goede mensen, ook middelen nodig. Grofweg vallen de benodigde middelen onder te verdelen in: ruimte, gebruiksmaterialen en financiën.

6.4.1 Ruimte en gebruiksmaterialen

Voor de theatervoorstelling van New Arts (Nijmegen) is een compleet andere ruimte nodig dan voor een project als Kunstkameraden. Bij Kunstkameraden wordt een jongere een-op-een gekoppeld aan een kunstenaar. Waar binnen alle projecten naar gezocht wordt is een locatie waar de kwetsbare jongeren zich thuis voelen. Je zou kunnen spreken over een 'third place' of 'derde plek'. Dit is een plek waar je, naast je woning en school/werk, naar toe gaat voor ontspanning en waar je deel uitmaakt van het sociale leven. Vaak is het ook een plek die door jongeren zelf is ingericht, zodat ze zelf de sfeer kunnen bepalen.

Er is geen cultureel project voor (kwetsbare) jongeren waar geen spullen voor nodig zijn. Soms vallen de investeringen mee, zoals wat potloden en papier bij een workshop tekenen. In andere gevallen, bijvoorbeeld voor het maken van een film, is dure apparatuur nodig. De juiste materialen kunnen van essentieel belang zijn. Soms kan het zelfs bepalend zijn of jongeren wel of niet komen (zie het projectprofiel over de DJ-workshop van R-Newt).

6.4.2 Financiering

De onderzochte organisaties, projecten en activiteiten zitten allemaal op het grensvlak van welzijn, zorg, kunst en cultuur. Dit is duidelijk terug te zien in de manier waarop de bezochte projecten zijn gefinancierd. Allemaal op een andere wijze en uit verschillende hoeken. De financiering wordt bijvoorbeeld mogelijk gemaakt door:

- de lokale overheid (meestal gemeente, soms provincie)
- (jeugd)zorgorganisaties
- kunst & cultuur organisaties
- fondsen (klein, lokaal en landelijk)
- verschillende andere organisaties, zoals een AZC
- sponsoren
- deelnemers, met een eigen bijdrage

De financiering is dikwijls onzeker en aan verandering onderhevig. De geldstroom kan bijvoorbeeld beïnvloed worden door een nieuwe politieke wind of het tijdelijke karakter van een projectsubsidie. De financiële toekomst is vaak onzeker en er moet regelmatig gezocht worden naar een (gedeeltelijk) andere wijze van bekostigen.

Een aantal van de onderzochte projecten is gestart met financiering vanuit een of meerdere fondsen. Hat nadeel van fondsen is dikwijls dat de bijdrage eenmalig is waardoor de continuïteit van de organisatie en een project in gevaar wordt gebracht. Fondsen zijn vooral een

interessante bron van inkomsten, wanneer het een pilot betreft óf als er incidentele uitgaven moeten worden gedaan, zoals bij het aanschaffen van nieuwe gebruiksmaterialen.

Lokale overheden geven vaak een meer structurele subsidie. Opvallend daarbij is dat de onderzochte culturele projecten voor kwetsbare jongeren onder veel verschillende afdelingen kunnen vallen. Uit de interviews komen de volgende afdelingen naar voren: jeugd, onderwijs, veiligheid, welzijn en cultuur. Het verkrijgen van subsidie is volgens de geïnterviewden soms ook een kwestie van een persoonlijke band met, of de persoonlijke voorkeur van, een wethouder of ambtenaar. De geïnterviewde professionals gaven hierbij aan dat een ambtenaar zelfs van groter belang kan zijn.

Een organisatie kan ook proberen om voor klanten van zorginstellingen te werken, of zelf een officiële zorginstelling te worden. Op deze manier kunnen de activiteiten betaald worden vanuit het persoonsgebonden budget (pgb) van de kwetsbare jongeren (met een zorgindicatie). Hier kunnen nadelen aan vast zitten. Een pgb is per gemeente namelijk anders geregeld. Aangezien jongeren uit verschillende gemeentes kunnen komen, kan dit bij een project veel administratieve rompslomp opleveren. Daarnaast staat binnen de zorg dikwijls de beperking van een klant centraal, terwijl de geïnterviewde professionals juist liever focussen op de kwaliteiten en potentie van een kwetsbare jongere.

6.5 De professionals

6.5.1 Duizendpoot

De functies van de professionals verschillen. Soms zijn de werkzaamheden vooral gericht op het uitvoeren van projecten met jongeren. Anderen hebben meer managementtaken en zijn vaker beleidsmatig bezig. Ze werken over het algemeen in een kleine organisatie. Daardoor wordt er veel van ze verwacht, van de daadwerkelijke begeleiding van jongeren tot aan het binnenslepen van financiering. Flexibiliteit en een breed palet aan competenties zijn daarom belangrijk.

6.5.2 Rollen

De professionals hebben verschillende rollen binnen de organisatie en/of het project. De belangrijkste vinden zij zelf de rol van 'coach' en 'verbinder'. Ze zijn een coach voor de jongeren, maar ook richting anderen, zoals de medewerkers. Daarnaast is de rol van verbinder een belangrijke. Het hele werk is gebaseerd op het bij elkaar brengen van mensen. Het draait om contact met (kwetsbare) jongeren, vrijwilligers, (culturele) professionals, jongerenwerkers, docenten, zorgverleners, sponsors, ambtenaren, wethouders en talloze anderen. Een van de belangrijkste succesfactoren bij een project is een stevig netwerk. Het valt op dat geïnterviewden soms niet door hebben hoe groot en divers het netwerk is dat zij hebben opgebouwd.

De rol van hulpverlener vinden de respondenten soms lastig. Hulpverlening hoort erbij wanneer je werkt met (kwetsbare) jongeren, maar hoort meer thuis in de hoek van zorg en welzijn. De geïnterviewde professionals hebben een andere focus.

6.5.3 Drie belangrijke eigenschappen

Om dit soort werk te kunnen doen heb je veel verschillende kwaliteiten nodig. De drie belangrijke eigenschappen die je nodig hebt, zijn;

- **Creativiteit.** Wanneer je werkt met kwetsbare jongeren gebeuren er dikwijls onverwachte dingen. Improvisatievermogen, flexibiliteit en een creatieve geest zijn dan onmisbaar om het project tot een goed einde te brengen.
- **Betrouwbaarheid.** Het gaat om verbinding door vertrouwen. Er is binnen dit werk een constant spanningsveld tussen vertrouwen geven/ loslaten en grenzen stellen. Daarbij is het van essentieel belang om zelf betrouwbaar en consequent te zijn.
- **Inlevingsvermogen.** Je moet goed kunnen aanvoelen wat jongeren willen en nodig hebben. Maar inlevingsvermogen is ook belangrijk waar het gaat om werknemers, collega's, financiers en andere partijen.

6.6 Het resultaat

6.6.1 Trots

De geïnterviewden bevestigen de inzichten uit de literatuurstudie. Wat uit de gesprekken met name naar voren komt is de trots die (kwetsbare) jongeren ervaren wanneer ze voortgang boeken of een mooi eindresultaat kunnen laten zien. Dit leidt tot hervonden zelfvertrouwen en een beter zelfbeeld. Los daarvan wijzen de respondenten erop dat de projecten kunnen zorgen voor een zinvolle tijdsbesteding, grotere maatschappelijk participatie en betere sociale vaardigheden.

Het is hierbij belangrijk om op te merken dat veel projecten gericht zijn op de ontwikkeling van talent, maar lang niet alle (kwetsbare) jongeren zijn daarop gericht. Voor deze jongeren zijn andere activiteiten nodig. Zo heeft R-Newt in Tilburg bijvoorbeeld 'de huiskamer': een plek naast de oefenruimtes waar jongeren ook gewoon een potje kunnen kaarten. En zorgt Art United in Den Bosch ervoor dat jongeren een rol achter de schermen kunnen krijgen.

Binnen deze studie focussen we op projecten voor kwetsbare jongeren. Het is echter opvallend dat de dagelijkse praktijk en de resultaten vaak niet op deze manier in elkaar zitten. Projecten hebben soms geen duidelijk begin en eind en lopen (voor de jongeren) in elkaar over of constant door. Het komt ook vaak voor dat het voor een jongere begint met een activiteit en daarna doorstroomt naar vrijwilligerswerk of zelfs een baan.

Leonie Gossens, projectleider bij Art United: 'Het zou handig zijn als de gemeente een beetje zou weten hoe het hier werkt. Zij denken soms vanuit een boekjaar, maar zo werken onze projecten niet. We hebben bijvoorbeeld jongeren die we willen laten doorstromen in vervolgprojecten. Het is meer een cirkel en niet één project: bij de kick-off zijn ook jongeren die we kennen van vorig jaar en soms werken die dan mee als vrijwilliger. Je mag stoppen, maar ook gewoon verder gaan.'

6.6.2 Onderbouwing

De vastgestelde positieve effecten bij (kwetsbare) jongeren komen vooral voort uit persoonlijke observaties van de begeleiders en projectleiders en worden lang niet altijd systematisch vastgelegd. Van veel projecten en activiteiten bestaan er evaluaties, maar deze zijn meestal

voor eigen gebruik en komen niet zelden voort uit een eis van de financier.

Er zijn projecten waarbij de ervaringen van (kwetsbare) jongeren en de resultaten van de activiteiten structureel onderzocht worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor Art United in Den Bosch. Daar wordt gewerkt met een zelf opgezette en uitgevoerde nul- en éénmeting. De veranderingen bij de jongeren worden soms ook gemonitord, bijvoorbeeld via een intake, voortgangs- en eindgesprek. Om hier structuur aan te geven gebruikt R-Newt in Tilburg de *Zelfredzaamheidsmatrix*⁷. Hierdoor hebben ze kunnen vaststellen dat ‘...er een zinvolle vrijetijdsbesteding is ontstaan, of meer participatie in de maatschappij. Maar deelname heeft ook invloed op andere dingen. Doordat je beter in je vel zit, gaat het misschien ook beter thuis en op school. Dat is vaak wel lastiger te bewijzen.’, aldus Ted Embregts, senior jongerenwerker R-Newt.

Tijdens de gesprekken met de professionals werden ook regelmatig personen uit andere organisaties of ouders aangehaald, die vooruitgang bij een jongere hebben opgemerkt en dit toeschrijven aan de cultuurparticipatie. Over het algemeen wordt de feedback van dit soort externe betrokkenen niet systematisch verzameld en vastgelegd.

Wanneer de activiteiten georganiseerd worden door, of in opdracht van, een zorginstelling is monitoring van de ontwikkeling van de jongeren een verankerd onderdeel (want verplicht).

6.6.3 *Behoeftte aan onderzoek*

Momenteel wordt er bij de bespreking van de projecten veel gesproken in termen van ‘geloven’ of ‘denken’, in plaats van dat het gaat over ‘weten’, ‘feiten’ en ‘onderzoek’. Er is bij de projecten over het algemeen helaas niet veel (wetenschappelijk of goed praktijkgericht) onderzoek gedaan naar de effecten van de culturele activiteiten op de (kwetsbare) jongeren. De behoefte aan dit soort onderzoek bestaat wel, maar het is voor deze (kleine) organisaties te kostbaar om te doen. De geïnterviewde professionals vinden onderzoek met name interessant voor de verantwoording richting geldschieters. Interesse in de beleving van de activiteiten en aanknopingspunten ter verbetering van de projecten (wat met name praktijkgericht onderzoek kan bieden) lijkt minder aanwezig.

7 <https://www.movisie.nl/tool/zelfredzaamheid-matrix-zrm>

Praktijkcase Kunstkameraden

Doelgroep:	Jonge vluchtelingen
Kunstdiscipline:	Beeldende kunst
Organisatie:	De Cultuurkantine
Locatie:	Tilburg (en ook in Eindhoven, Breda, Maastricht en Dordrecht)
Geïnterviewden:	Karin, en Lisette Fleur, Oprichters en Margo Remie, Projectleider Tilburg

Kijk voor meer informatie op: www.cultuurkantine.nl/kunstkameraden-info/

Wat is het en hoe werkt het?

Bij Kunstkameraden worden jongeren in achterstandsposities een-op-een aan professionele kunstenaars gekoppeld. Dit kunnen jongeren uit de jeugdzorg zijn, maar ook jonge statushouders. In deze praktijkcase gaat het om deze laatste groep.

Samen met de jonge statushouders maken de kunstenaars een kunstwerk. De kunstenaar neemt de jongere mee naar een andere (en fijne) wereld waarbij ze op ontdekkingstocht gaan naar verborgen talenten, krachten en passie. Het leven van de kinderen in het AZC draait veelal om zorgen, procedures, regels, angsten en problemen. Het maken en exposeren van een kunstwerk geeft een gevoel van trots en eigenwaarde. Lisette: 'Hiermee nemen we afstand van de praatcultuur binnen de jeugdzorg: dat kinderen allemaal constant moeten vertellen wat er aan de hand is, en dingen als behandelplannen. We staan er heel blanco in. Als ze niets willen zeggen is dat ook goed.' Karin: 'Laat je verhaal maar eens zien, is de gedachte. En als ze een kunstwerk willen maken over een hondje, omdat ze dat belangrijk vinden is dat ook oké. Op zo'n manier wordt het voor die kinderen heel veilig.'

Wie begeleiden het?

Aan het begin van een editie van Kunstkameraden komen alle jongeren en kunstenaars samen. Tijdens deze bijeenkomst wordt onder andere gekeken welke kunstenaar het beste past bij een bepaalde jongere. De jonge deelnemer hebben en de kunstenaar komen in totaal tien keer bij elkaar. In de ruimte van de kunstenaar werken ze gedurende een aantal maanden samen richting een eindresultaat.

Gezien het intensieve contact, is het selecteren van geschikte kunstenaars een belangrijke taak voor de projectleider. De kunstenaars worden betaald voor hun bijdrage en dat geeft mogelijkheden om eisen te stellen. Ook is het, vanwege de persoonlijke koppeling, belangrijk om zorg te dragen voor de veiligheid van de jonge deelnemers. Karin: 'Als we zo'n jongere met een kunstenaar in een ruimte gaan stoppen, moeten de kunstenaars wel een verklaring omtrent goed gedrag (VOG) hebben. Dat soort dingen zijn belangrijk. [...] Het moeten ook geen oma's zijn die graag die kinderen willen knuffelen, terwijl die jongeren dat helemaal niet gewend zijn. Ze moeten ook niet de hulpverlener gaan willen uithangen. Kunst moet het uitgangspunt zijn. Dat er dingen naar boven komen is logisch. Als kunstenaar moet je wel goed kunnen inschatten wat je daarmee doet. We hebben tussendoor evaluatiemomenten en het loopt ook wel eens

minder goed. Dat is onvermijdelijk.'

Margo: 'Er zijn veel cultuurverschillen, dus daar moet je goed rekening mee houden bij het koppelen. Er zijn zelfs grote verschillen tussen regio's, niet alleen tussen landen. Damascus is heel anders dan een dorp of het platteland. We doen de eerste afspraak altijd bij jongeren thuis zodat je ook de ouders kunt ontmoeten.'

Wat heb je ervoor nodig?

Het is de bedoeling dat de meeste ontmoetingen plaatsvinden in de werkruimte van de kunstenaar. Om mee te doen aan Kunstkameraden moeten de kunstenaars op z'n minst over een goede ruimte beschikken. Karin: 'We gaan van tevoren ook kijken hoe het eruit ziet bij de kunstenaar. Er moet bijvoorbeeld wel gewerkt worden en er moet geen laag stof liggen.'

Daarnaast is de gedachte dat de uiteindelijke kunstwerken tentoon worden gesteld in een zo mooi mogelijke ruimte, zoals eerder al gebeurde in het Noordbrabants Museum, De Pont en het Van Abbemuseum. Hoewel het maken van hoogstaande kunst geen hoofddoel is van Kunstkameraden (het gaat eerder om het persoonlijke contact), zorgt de hoogwaardige expositie van het eindresultaat wel voor enige kwaliteitseisen. Lisette: 'Het gaat bij Kunstkameraden niet om het maken van supermooie kunstwerken. De hechting tussen de jongere en kunstenaar is bijvoorbeeld belangrijker. Maar het is wel fijn als er goede werken tussen zitten, ook voor de instellingen waar ze geëxposeerd worden. Musea zitten niet op knutselwerkjes te wachten.'

Wat is het resultaat?

Wanneer de kunstwerken tentoongesteld worden in een echt museum zorgt dat, volgens Karin, Lisette en Margo, voor een gevoel van trots bij de jonge deelnemers en hun familie. Dit gebeurt zeker als er daarnaast nog media-aandacht voor het project en/of de expositie gegenereerd wordt.

Margo: 'Behalve met de jongeren vanuit het jongerenwerk, werken we veel met vluchtelingen. Als je in Nederland komt ben je eigenlijk alles kwijt. Je bent plotseling een vluchteling en alles wat je daarvoor in je eigen land deed is niet meer belangrijk. Zo'n project als Kunstkameraden geeft je juist weer trots en iets van identiteit terug.' Karin: 'Een meisje die mee had gedaan met Kunstkameraden zei het heel mooi bij Omroep Brabant: 'Omdat je iets moois hebt gemaakt word je niet meer gezien als probleemkind.'

Maar het gaat niet alleen om eigenwaarde en trots. Volgens de geïnterviewden vergroten de deelnemers hun kennis, netwerk en vaardigheden, hetgeen belangrijk is om je te kunnen handhaven in de Nederlandse maatschappij. En doordat de familieband hecht is, maken ook de vaders, moeders, broertjes, zusjes en andere familieleden onderdeel uit van Kunstkameraden.

Margo: 'Door de individuele binding zie je ook dat jongeren samen met de kunstenaar de stad ontdekken, uit eten gaan, samen bij de waterkant tekenen, boodschappen doen, dat soort dingen. Kijk, als je samen gaat fotograferen in de bossen gebeurt er iets unieks tussen twee mensen. Als jongeren worden gezien, worden ze daar sterker van, krijgen ze meer zelfvertrouwen. Je ziet ze echt groeien.' Karin: 'Maar het is ook belangrijk dat ze gewoon een leuke tijd hebben. Is dat ook een resultaat? Lijkt me wel toch...?'

Hoe is het project gefinancierd?

In het verleden zijn Kunstkameraden en de voorlopers hiervan, vanuit allerlei potjes gefinancierd. Bijvoorbeeld door de Kunsttuleen en verschillende fondsen. Momenteel komt de meeste subsidie voor Kunstkameraden vanuit de provincie. Het Brabants kenniscentrum kunst en cultuur (BKCC, inmiddels onderdeel van Kunstloc) heeft Kunstkameraden drie jaar lang impuls-gelden gegeven. Maar hoe de financiering geregeld is, varieert per periode en locatie. Lisette: 'Los van provincie is de gemeente vaak belangrijk voor financiering. Maar het verschilt nogal; bij Kunstkameraden in Dordrecht is een jeugdinstituting bijvoorbeeld de grote geldschietter.'

Toekomstmuziek

Karin en Lisette hebben verschillende plannen voor de toekomst van Kunstkameraden. Zo bestaat de wens om het project in meer steden te starten. Ze willen dat zelf doen of samen met lokale partners. Ook willen ze via onderzoek graag meer inzicht krijgen in de effecten van de activiteiten. Karin: 'Wij merken dat alles onderzocht moet worden en dat duidelijk moet worden wat het oplevert. Dat is ook wel logisch, want er is maar weinig geld. Je moet je dus verantwoorden. Hogeschool Avans heeft bij ons een interessant onderzoek gedaan. [...] We zouden graag een vervolgonderzoek willen hebben, maar dat is heel duur. We zouden bijvoorbeeld echt wel eens iets willen doen met een nulmeting.'

Tip van Margo

'Flexibiliteit, empathie en het leveren van maatwerk zijn belangrijk bij. Bij deze doelgroep is het leven soms krachtiger dan de kunst. En dan kan het bijvoorbeeld weleens zijn dat een jongere niet op komt dagen. Dat is geen reden om de deelname stop te zetten. Je moet er wel proberen achter te komen wat er aan de hand is en daar op inspelen.'

Het verhaal van Nasira (18 jaar, praktijkcase Kunstkameraden)

Wie is Nasira?

Nasira is 18 jaar woont met haar ouders, broertje en twee zusjes in Tilburg. Tweeënhalf jaar geleden zijn ze gezamenlijk gevlucht uit Syrië vanwege de burgeroorlog. Wat direct opvalt is haar enthousiasme. Nasira: 'Ik woon met veel plezier in Nederland en ik vind Tilburg een fijne stad. Ik vind het leuk om nieuwe dingen te proberen, zoals Kunstkameraden. Het is wel moeilijk om hier mensen te leren kennen, want veel mensen zijn druk en hebben weinig tijd. En ik spreek ook nog niet heel goed Nederlands. Er zijn grote verschillen met Syrië. Hier kan een man met een man en een vrouw met een vrouw samen zijn maar begrijpen ze niet dat een man drie of vier vrouwen kan hebben. Dat is echt een groot verschil.'

Wat heb je gedaan?

Het afgelopen jaar deed Nasira mee aan Kunstkameraden in Tilburg. Tijdens de eerste gezamenlijke bijeenkomst in museum De Pont werden kunstenaars gekoppeld aan jonge vluchtelingen. Nasira: 'Op school kwam een mevrouw vertellen dat Kunstkameraden ging starten en vroeg ze of ik mee wilde doen. Ik wist niet wat het was, maar ik heb gewoon gezegd dat het goed was. En toen was er een bijeenkomst in een museum met allemaal kunstenaars. Vroeger had ik dat eng gevonden maar nu ga ik gewoon vooraan zitten.'

Ik werd gekoppeld aan kunstenares Lieske. Dat was heel goed, want ze is altijd aan het lachen en ik ook. Ze houdt van dezelfde keuren als ik. En we hebben vaak dezelfde mening, maar het is ook goed als er verschillen zijn. Ze heeft me heel veel dingen geleerd, hoe je kunt tekenen bijvoorbeeld en waarmee. Tijdens de eerste bijeenkomst heb ik eerst gevraagd hoe haar kamer eruit ziet.'

In de maanden na de kick-offbijeenkomst is Nasira wekelijks naar het atelier van kunstenares Lieske Brouwers gegaan en hebben zij samen gewerkt aan een schilderij. Nasira: 'Het is een schilderij geworden met een pauw, want pauwen vind ik echt mooi. De pauw is een man, maar hij is versierd met bloemen en lijkt dus een vrouw. Er staat een Arabische tekst bij en die is eigenlijk geheim, maar er staat 'hou van mij zonder knoopje'. Want als je van iemand houdt, dan moet je niet nadenken over de problemen die zouden kunnen komen; houd gewoon van elkaar.'

Wat vind je van Kunstkameraden?

Nasira kijkt zeer positief terug op Kunstkameraden en doet weer mee aan de nieuwe editie. Ze is blij met de ervaringen die ze bij Kunstkameraden heeft opgedaan, de manier waarop ze zelf de kunstenaar mocht kiezen en het goede persoonlijke contact met haar. Maar het hoogtepunt van Kunstkameraden was voor Nasira de uiteindelijke tentoonstelling van haar werk en de promotie daaromheen. Nasira: 'Ik heb met heel veel mensen gewerkt en nieuwe dingen geleerd. Alle mensen stonden achter me. Als ik iets besliste was dat goed. Omdat mijn schilderij in het museum hangt ben ik echt trots op mezelf. Mensen zien mijn naam erbij staan. Mijn klasgenoten waren ook echt trots op mij, want ik stond in de krant. Er stond alleen wel in de krant dat ik uit Afghanistan kwam, dus dat klopte niet.'

Hoe ziet je leven er over vijf jaar uit?

Nasira: 'Ik wil meer vriendinnetjes hebben, nog meer dingen proberen, meer ervaringen opdoen en natuurlijk een diploma halen. Ik wil een zelfstandig mens zijn, maar ook een beetje kind blijven.'

Praktijkcase New Arts – BLUT

Doelgroep:	Jongeren van 10 tot 30 jaar uit Nijmegen
Kunstdiscipline:	Theater, diverse urban disciplines en film
Organisatie:	New Arts Nijmegen/Lindenberg Huis voor de Kunsten
Locatie:	Nijmegen, in de wijk Dukenburg
Geïnterviewde:	José Verhaegh, Projectleider

Kijk voor meer informatie op: <https://www.newartsnijmegen.nl/>

Wat is het en hoe werkt het?

Bij New Arts Nijmegen krijgen jongeren de gelegenheid hun eigen projecten te bedenken en uit te voeren. Centraal staan Motivatie, Urgentie, Samenwerken en Talent (MUST). In vijf fases - kennismaking, verdieping, productiegroepen (projecten), talent night (podia) en meedraaien in het team (werkervaring opdoen) - ontwikkelen jongeren hun vaardigheden op artistiek en sociaal gebied.

Projectleider José Verhaegh: 'We weten dat een cursus niet werkt. Een auditie uitzetten wel. Zo ook bij het toneelstuk BLUT.' José vertelt over het ontstaan: 'We hebben meerdere theatervoorstellingen gedaan, zoals Mijn Moeder Mijn Vader en Deal With It. Vanuit die theaterprojecten kwam naar boven dat het een groot taboe is voor jongeren om te zeggen dat ze geen geld hebben. Soms kwamen ze niet opdagen omdat ze geen geld hadden voor de bus maar durfden ze dat niet te zeggen. Of viel een jongere flauw omdat hij geen geld had voor eten. Als reactie hebben we met een paar jongeren van Deal With It dit project BLUT geschreven. Ik heb nog nooit met een thema gewerkt waarop zo'n groot taboe heerst, zelfs voor de spelers. De schaamte is heel groot, omdat ervan uit wordt gegaan dat het je eigen schuld wel zal zijn.' Het toneelstuk wordt op vele plaatsen gespeeld. Jongeren voelen dat de spelers weten waar het over gaat. Ze kunnen zich identificeren met hen. Dat maakt de voorstellingen geloofwaardig. Het is terugspeeltheater: het publiek springt in en speelt mee.

Wie begeleiden het?

Het team van New Arts bestaat uit drie medewerkers: José als projectleider, Roché Nieuwendam die projectmedewerker en rapdocent is, en Stefan Hoevenaars die verantwoordelijk is voor de productie en fondsenwerving. Verder werkt New Arts veel met freelancers, vrijwilligers en stagiaires. Voor het project BLUT zijn twee theatermakers ingeschakeld: één voor script en regie (op basis van de verhalen van de jongeren), en de ander voor publieksbegeleiding. Een essentieel onderdeel van het geheel is de begeleiding van het (jonge) publiek bij het spel en het gesprek achteraf. José geeft aan dat hiervoor de juiste mensen nodig zijn en legt uit waaraan de begeleiders moet voldoen: 'Het belangrijkste is oprechte aandacht en interesse voor de jongeren met wie je werkt. Zien wie ze zijn door alle buitenlagen heen. Uiteindelijk gaat het er om dat je gezien en gewaardeerd wordt zoals je bent en dat je van daaruit mag groeien. Je moet heel veel geduld en een lange adem hebben, en behoorlijk stressbestendig zijn omdat je altijd tussen twee werelden in zit: de wereld van de school (er zitten 120 leerlingen te

wachten op de voorstelling) en die van de jongeren (die opeens niet op komen dagen omdat ze vast zitten bij de politie). Een balans tussen het proces en het product kom je in alles tegen. Wij staan voor artistieke kwaliteit, maar bieden ook een podium voor een verhaal dat anders niet gehoord zou worden.'

José onderhoudt zowel de contacten met 'de buitenwereld' als met de jongeren: 'Als bijvoorbeeld de HAN het onderwerp schulden met studenten behandelt, schulden, dan zoek ik daar contact mee. Waar kan ik verbinding leggen? Ik doe een deel van de productie, verkoop van voorstellingen, verantwoording van budgetten..., dat soort dingen. Maar ik zorg ook voor de procesbegeleiding. Jongeren kunnen mij altijd bellen als er wat aan de hand is.'

Wat is het resultaat?

De effecten voor deelnemende jongeren zijn volgens José heel helder. Ze krijgen meer zelfvertrouwen en de uitstroom naar regulier onderwijs en betaald werk is bijzonder groot. De uitstroomgegevens worden bijgehouden door New Arts.

Hoe is het project gefinancierd?

BLUT is door Fonds 21 en het Prins Bernhard Cultuurfonds gefinancierd, met een bijdrage van De Lindenberg. Omdat jongeren zelf mede het geld moeten regelen, wordt er ook veel gebruik gemaakt van de 'Ik-Ben-Geweldig Regeling' van de VSB. Die is laagdrempelig en daar kun je € 1.000,- bij aanvragen.

Toekomstmuziek

José is positief gestemd over kunst en cultuur in het jongerenwerk, ook al is het beleid van de gemeente Nijmegen zodanig dat er veel geld gaat naar grotere organisaties en kleine initiatieven vergeten dreigen te worden. 'Kijkend binnen de stad Nijmegen liggen er voor New Arts grote mogelijkheden. De behoefte van de doelgroep is alleen maar groter geworden en er zijn weinig concurrenten. De gemeente kan ondersteunen door meer vakoverstijgend te gaan werken en professionals en geldstromen bij elkaar te brengen. Zo maak je ruimte voor vernieuwende pilots met professionals en jongeren die van nature al innoverend bezig zijn.'

Tip van José

'Kijk minder naar organisaties en meer naar de mensen die het uitvoeren. En breng alle mensen samen die een bijdrage willen leveren. Belangrijk in dit vak is dat je nieuwsgierig bent naar dat wat je niet kent, naar het werken met diversiteit. Als je die nieuwsgierigheid niet hebt, kun je niet omgaan met wrijving. Je moet steeds je eigen normen en waarden ter discussie durven stellen.'

Bijlage 1 Lijst van respondenten en aanwezigen klankbordgroep

Brian Silos (Antipesto)
Chris Kuypers (LCGW)
Dave van de Berg (Dynamo Jeugdwerk Eindhoven)
Dherl Deekman (sociaal-cultureel ondernemer)
José Verhaegh (New Arts Nijmegen)
Gijs van Dijsseldonk (Dynamo Jeugdwerk Eindhoven)
Karin Fleur (Cultuurkantine Kunstkameraden)
Leonie Gossens (De Muzerije)
Lidwien Knibbeler (JoU)
Lisette Fleur (Cultuurkantine Kunstkameraden)
Margo Remie (Cultuurkantine Kunstkameraden)
Marlies Kamperman (Pharos)
Mieke Fransen (Cultuurhuis Kanaleneiland)
Nina Dumoulin (Dynamo Jeugdwerk Eindhoven)
Pink Hilverdink (voorheen NJi, nu zelfstandig ondernemer),
Rozan van Dooremalen (Dynamo Jeugdwerk Eindhoven)
Serife Çetin (Cultuur Eindhoven)
Stefke de Wit (Circustheater Stoffel)
Ted Embrechts (R-Newt)
Terence van Lange (Dynamo Jeugdwerk Eindhoven)
Rob van der Holst (Van Der Holst coaching en PAC Lemmer)
Willemien Clement (Poppodium De Spot)
Willemijn in 't Veld (LKCA)

Bijlage 2 Wettelijke kaders waar kwetsbare jongeren mee te maken kunnen krijgen

Participatiewet

Op 1 januari 2015 trad de Participatiewet in werking. Deze wet moet ervoor zorgen dat meer mensen werk vinden, ook mensen met een arbeidsbeperking. Gemeenten krijgen jaarlijks een vast budget om uitkeringen van te betalen en zijn verantwoordelijk voor de correcte uitvoering van de wet. Jongeren krijgen vanaf 18-jarige leeftijd met deze wet te maken als ze geen werk hebben of naar school gaan.

Wet langdurige zorg

De Wet langdurige zorg is er voor mensen die de hele dag intensieve zorg of toezicht nodig hebben.

Kinderen en jongeren tot 18 jaar met meervoudige beperkingen of een (zeer) ernstige verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke beperking hebben op grond van deze wet recht op persoonlijke verzorging, verpleging, verblijf, begeleiding en behandeling.

Wet maatschappelijke ondersteuning

Gemeenten zijn volgens de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo 2015) verantwoordelijk voor de deelname van mensen met een beperking of psychische problemen aan het maatschappelijke verkeer. Ook moeten zij passende ondersteuning bieden zodat mensen in staat zijn tot de noodzakelijke algemene dagelijkse levensverrichtingen (bijv. eten, drinken, in en uit bed komen, aan- en uitkleden, bewegen, toiletbezoek) en een huishouden kunnen runnen.

Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

De Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling bepaalt dat organisaties en zelfstandige beroepsbeoefenaren in de sectoren onderwijs, gezondheidszorg, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, sport, jeugdzorg en justitie een meldcode moeten hebben én het gebruik ervan moeten bevorderen. De meldcode is een stappenplan waarin staat hoe een huisarts, kinderopvangmedewerker, leerkracht of hulpverlener huiselijk geweld en kindermishandeling kan signaleren en moet melden.

Wet passend onderwijs

Het doel van de Wet passend onderwijs is dat alle kinderen een plek krijgen op een school die past bij hun kwaliteiten, mogelijkheden en hun eventuele behoefte aan extra ondersteuning.

Regels inzake de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie Voortijdige Schoolverlaten

De wettelijke regeling aangaande het voortijdige schoolverlaten is niet vastgelegd in de Leerplichtwet of in een aparte RMC-wet, maar in verschillende onderwijswetten. De RMC-wetgeving verplicht de gemeenten om jongeren zonder startkwalificatie te volgen tot ze 23

jaar zijn. Gemeenten moeten ervoor zorgen dat jongeren alsnog hun startkwalificatie halen. Ondanks het feit dat de jongere niet meer verplicht is naar school te gaan, is het van belang dat hij zijn opleiding voortzet tot hij (minimaal) het niveau van de startkwalificatie heeft bereikt.

Wet publieke gezondheid

Terwijl de Wmo zich vooral richt op mensen die al ziek zijn of symptomen hebben, wil de Wet publieke gezondheid (Wpg) met name de algemene gezondheid bevorderen en ziekten bij risicogroepen voorkomen. De kerntaak van de jeugdgezondheidszorg, zoals vastgelegd in de Wpg, is 'het bevorderen, beschermen en beveiligen van de gezondheid en de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van jeugdigen van 0 tot 19 jaar'. Deze kerntaak is uitgewerkt in zes onderdelen:

- monitoring en signalering
- inschatting zorgbehoefte
- screenings en vaccinaties
- voorlichting, advies, instructie en begeleiding
- beïnvloeding van gezondheidsbedreigingen
- zorgsysteem, netwerken, overleg en samenwerking

Literatuurlijst

Aerts, P. (2017). *Waar is de weg? Hoe moeilijk bereikbare tieners de weg naar een museum vinden.* FARO, 10(4), 58-63.

Aarts, M. (2017). *De waarde van kunsteducatie & eigenwaarde van en voor de vmbo-leerling.* Masterscriptie Kunsteducatie, Alliantie Zuyd.

Adriaenssens, P. (2010). *Laat ze niet schieten!: geef de grens een plaats in het leven van jongeren.* Antwerpen: Lannoo.

Amusee vous.(2013). *The Young Ones. Tips en tricks voor een succesvolle jongerenwerking.* Gent: Amusee vous.

Asante, A., & Jong, M. de. (2015). *'Mind the Gap'. Onderzoek naar kunst-, cultuur- en sportdeelname van kinderen in armoede.* Den Haag: BMC Onderzoek.

Baars, R., Mengerink, A., Miert, M. van, Noyens, H., & Smit, H. (Eds.) (2011). *KNSTKRCHT=Kunstkracht. Iedereen een podium. Over actieve kunstbeoefening met mensen in achterstandssituaties.* Utrecht: Kunstfactor.

Bakker, K., Kooijman, H., & Wilde, E. J. de. (2015). *Die jeugd van tegenwoordig. Over opvoeden en opgroeien in Nederland.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Berg, R. van den. (2015). *Creativiteit moet puur blijven. Jongeren en actieve cultuurparticipatie.* In T. Ijdens & J. J. Knol (Eds.), *Zicht op actieve cultuurparticipatie 2014. Thema's en trends in praktijk en beleid* (pp. 38-42). Utrecht: LKCA/FCP.

Berg, R. van den & Sark, Y. van. (2016). *Internationalisering van de jongerencultuur. Verkenning in opdracht van de Onderwijsraad.* Amsterdam/Den Haag: Youngworks/Onderwijsraad.

Beunen, S., Siongers, J., & Lievens, J. (2016). *Cultuur leren smaken. Een onderzoek bij Vlaamse jongeren naar cultuurparticipatie en cultuureducatie. Rapport scholenonderzoek cultuureducatie.* Gent: Universiteit Gent.

Bijl, R., Boelhouwer, J., Pommer, E., & Andriessen, I. (Eds.) (2015). *De sociale staat van Nederland.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Boon, K. van der, & Mazure, R. (2012). *Grassroots: over talentontwikkeling en cultuurparticipatie in de Schilderswijk (2009-2012).* Den Haag: Culturalis.

Brunink, L. (2015). *Youngsters and the arts. A study to taste patterns, cultural profiles, motivations, thresholds and Museum Boijmans Van Beuningen.* Masterscriptie Arts, Culture and Society, Erasmus Universiteit Rotterdam.

- Burridge, S., & Svendler Nielsen, C. (Eds.) (2017). *Dance, access and inclusion. Perspectives on dance, young people and change*. London: Routledge.
- Cops, D., Pleysier, S., Put, J., & De Boeck, A. (2015). *Divers jong: over diversiteit bij en tussen jongeren in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Coussée, F., & Roets, G. (2011). *Vrijtijdsbeleving van kinderen in armoede*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek.
- De Bruycker, L., De Laet, T., Matthys, J., Matthys, S., Pattyn, C., Van De Walle, I., & Wullaert, R. (Eds.) (2015). *Mia maakt scène. Mensen in armoede maken theater: ervaringen en reflectie*. Gent: Forum voor Amateurkunsten.
- Delmee, B., Zijlker, D., Rooijmans, M., & Baeten, A. (2012). *Cultureel jongeren profiel. Segmentatiemodel voor kunst en cultuur*. Amsterdam: Youngworks.
- Desanghere, S. (2016). "Kijk naar mij!". *De circus-benadering als inspiratiebron voor het werken met kinderen en jongeren. verhalen en denkpistes rond het omgaan met diversiteit en toegankelijkheid*. Circusplaneet.
- De Visscher, K. (2014). *Niets meer dan gelijkheid. Over jonge mensen, superdiversiteit en de jeugdsector*. Brussel: Demos vzw.
- El Kaouakibi, S. (2011). *Let's go urban. Dit gaat veel verder dan hangjongeren een zinvolle vrijetijdsbesteding geven! Dans, 10(3)*, 8-9.
- Geerdes-Gazzah, M. (2017). *Culturele hotspots en non-formeel leren. Cultuurparticipatie van jongeren in Gelderland op de kaart gezet*. Utrecht: LKCA.
- Gillard, E., & Vanlierde, A. (Eds.) (2013). *Over de kracht van cultuur- en gemeenschapscentra. Gisteren, vandaag en morgen*. Brussel: VVC/Locus.
- Guiaux, M. (2011). *Voorbestemd tot achterstand?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Haveman, W. (2014). *EventHands. Van zorgvraag naar zelfregie*. Amsterdam: B-Challenged.
- Heerts, M. (2010). *Jongerenwerk en cultuurorganisaties. een onderzoek naar de mogelijkheden die er zijn voor samenwerking tussen jongerenwerk en culturele organisaties in Hengelo*. Bacheloropdracht Bestuurskunde, Universiteit Twente.
- Heimans, H., & Vinken, H. (2014). *Kunstdeelname jongeren onder de loep. Boekman, 26(99)*, 82-85.
- Hoff, S. (2017). *Armoede onder kinderen – een probleemschets*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hoff, S., Wildeboer Schut, J. M., Goderis, B., & Vrooman, C. (2016). *Armoede in kaart*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huf, P., & Schemmel, A. (2016). *Zelfbewuste portretten en muzikale flow. Cultureel vormingswerk met onbegeleide jonge vluchtelingen in Zuid-Duitsland*. In T. IJdens, J. J. Knol, A. Neele & S. Weijsters (Eds.), *Zicht op actieve cultuurparticipatie 2016. Thema's en trends in praktijk en beleid* (pp. 136-145). Utrecht: LKCA/FCP.

Hulskotte-van der Wolff, H. (2015). *We zijn meer dan jeugdzorg. Een onderzoek naar de ervaringen van jongeren, hun netwerkliden en kunstenaars met dossier 3.0 (Kunstkameraden) van de Cultuurkantine*. Breda: Avans Hogeschool, Lectoraat Jeugd, Gezin & Samenleving.

Jehoel-Gijsbers, G. (2009). *Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen. Nulmeting*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

JES Stadslabo. (2013). *Sport Extended. aan de slag met de maatschappelijke meerwaarde van sport in steden*. Brussel: JES Stadslabo.

Jolles, J. (2017). *Het tienerbrein. Over de adolescent tussen biologie en omgeving*. Amsterdam: AUP.

Kooijmans, M. (2016). *Talent van de straat. Hoe je jongeren kunt verleiden uit de criminaliteit te blijven*. Amsterdam: Van Gennep.

Ligtvoet-Janssen, M. G. A., & Wit, J. P. de. (2012). *Blik op: betrokken worden bij cultuur is leuk voor jongeren*. Den Haag: Tympaan Instituut.

Manen, J. van & Valkestijn, M. (2018). *Effectiviteit van jongerenwerk in Nederland en Europa*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Neele, A., Zernitz, Z., & IJdens, T. (2017). *Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd. Beoefenaars en voorzieningen*. Utrecht: LKCA.

Nelis, H. & Sark, Y. van. (2016). *Talent binnenstebuiten. Daag jongeren uit met hun talenten aan de slag te gaan*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos.

Nelis, H., & Sark, Y. van. (2015). *Motivatatie binnenstebuiten. Het geheim achter gemotiveerde pubers, enthousiaste leerlingen en gedreven studenten*. Amsterdam: Boom.

Obex, E. (2012). *Talent gezocht! Over de invloed van deelname aan talentontwikkelingsprojecten op actief burgerschap van jongeren*. Masterscriptie Sociologie, Universiteit van Amsterdam.

Peeters, L. (2012). *De actieve cultuurparticipatie van jongeren aan beeldexpressie. Een onderzoek naar een versterkte jongerenwerking van het Centrum voor Beeldexpressie*. Masterscriptie Cultuurmanagement, Universiteit Antwerpen.

- Ploeg, J. D. van der. (2015). *Kijk op de Nederlandse jeugd*. Antwerpen: Garant.
- Roest, A., Lokhorst, A. M., & Vrooman, C. (2010). *Sociale uitsluiting bij kinderen. Omvang en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Roest, J-W. van der, Scholten, V., & Elling, A. (2016). *Veelbetekende kansen. Een kwalitatief onderzoek naar de bijdrage van het Jeugdsportfonds en het Jeugdcultuurfonds door de ogen van kinderen*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Roydens, J. (2015). *Tieners en cultuur; Do (not) disturb!*. Verslag studiedag Lasso 'Do (not) disturb', 8 juni 2015. Brussel: Lasso.
- RRKC, Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur (2011). *Jongeren wijken uit?! Een advies over kunst- en culturaanbod voor jongeren in wijken*. Rotterdam: RRKC.
- Sark, Y. van, & Nelis, H. (2012). *Over de top. Haal het allerbeste uit jongeren*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos.
- Simons, G., Maréchal, M., Hesters, D., & Gadeyne, J. (2015). *In nesten. Onderzoek naar talentontwikkeling en interculturaliteit in de podiumkunsten*. Brussel: Demos.
- Steketee, M., Tierolf, B., & Mak, J. (2014). *Kinderen in tel. Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Stevens, H., & Claes, B. (Eds.) (2017). *Move it kanal. Onderzoek naar de cultuurbeleving van jongeren uit de Brusselse Kanaalzone. Eerste onderzoeksfase Februari 2016 - April 2017*. Brussel: Erasmushogeschool/Lasso.
- Van de Walle, I., & Van Wing, F. (2011). *Fail again, fail better: over cultuurparticipatie van jongeren in de grootstedelijke context. Gids sociaal-cultureel en educatief werk*, 61, 341-362.
- Vander Stichele, A., D'hamers, K., Van Genechten, H., De Nil, B., Vandezande, T., & Van Leeuwen, J. (2015). *Mensen in kwetsbare situaties. FARO*, 8(4), 4-38.
- Vansteven, A., De Voldere, I., & Berckmoes, T. (2013). *Toekomstverkenning: de blik van sociaal-cultureel volwassenwerk, amateurkunsten en jeugdwerk gericht op 2025. Eindrapport*. Brussel: IDEA consult.
- Verhoeven, M, Poorthuis, A., & Volman, M. (2017) *Exploreren kun je leren De rol van onderwijs in de identiteitsontwikkeling van leerlingen*. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam
- Wallis, Ch. (2017). *Aanpak kinderarmoede. Handreiking voor gemeenten*. Utrecht: Divosa.
- Weijsters, S. (Eds.), *Zicht op actieve cultuurparticipatie 2016. Thema's en trends in praktijk en beleid* (pp. 136-145). Utrecht: LKCA/FCP.

Colofon

Buitengewoon

Over de betekenis van kunst en cultuur voor veerkracht van jongeren

Auteurs

Bas Delmée, Claudia Marinelli en Josefiene Poll

Eindredactie

Toos Koetsier

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)

Lange Viestraat 365

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

LKCA

Het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

@LKCA Utrecht, februari 2019

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst

Het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA | Lange Viestraat 365 | Postbus 452, 3500 AL Utrecht | +31 30 711 51 00 | www.lkca.nl | info@lkca.nl